4536

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭	బహుధాన్యనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు.	సంచిక ౧

కాకినాడ:

[illegible]

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే [illegible]

ప్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

విడిసంచిక, రు ౦-౮-౦.

1938 ఏప్రిల్, మే.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౭ { బహుధాన్యనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

మనవి.

ఈసంచికతోఁ బరిషత్పత్త్రిక కిరువదియేడవసంవత్సరము ప్రారంభించినది. స్థాపించినది మొదలు సలక్షణ మగునాంధ్రభాషకై తనశక్తికిఁ దగినటులు పాటుపడుచున్నది. పరిషద్భవనమున నమూల్యమగు పుస్తకభాండాగార మొకటి సమకూర్పఁబడినది. అముద్రితములగు గ్రంథములు కొన్ని ప్రకటింపఁబడినవి. ఇంకను బెక్కింటిని బ్రకటింపఁ బ్రయత్నము చేయఁబడుచున్నది. భాషాభిమానులు నెప్పటియట్లు తమ యాదరమును జూపఁగోరుచున్నారము. ఈశతాబ్దమునఁ బాశ్చాత్యవ్యామోహమున నేమి, యితర కారణములచే నైననేమి మనసారస్వతము భిన్నమార్గములను జనుచున్నది. కేవలము నూతనత్వమే ప్రధానముకాదు. కవులు, గ్రంథకర్తలు, వ్యాసరచయితలుఁ దమబాధ్యతను దాము గుర్తెఱుంగవలసియున్నది. నేఁటి గ్రంథములలోఁ బెక్కు లనుకరణములు. వానిలోఁ జాలభాగ మనుకరణ మని తెలియకుండునటులు గూడ రచింపఁబడుచున్నవి. పాశ్చాత్య సారస్వత పద్ధతుల నెంతవఱకు మనము గైకొనవలయునో, యవి యెంతవఱకు మనవాఙ్మయాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడునో మనము విమర్శింపవలసియున్నది. పాశ్చాత్యదేశములఁ గల సాంఘికాదిపరిస్థితులు వేఱు. వానిననుసరించి రచియింపఁబడిన కావ్యములు కొన్ని సహృదయరంజకములు

గా వని మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఉన్నతాదర్శములు, స్వదేశభాషాభిమానములు గ్రంథకర్తల కావశ్యకములు. ఖండకావ్యములు నవలలుఁ, జిన్నకథలు ననుకరణములుగ నుండక స్వతంత్రములుగ నుండి యుత్తమభావములతో రచింపఁబడవలయును. పెక్కుకథలు గ్రంథములు, బాల్జాక్, మాపసా మొదలగు ఫ్రెంచివారివ్రాఁతల ననుసరించుచున్నవి. వానిని గూర్చి విశేషముగ వ్రాయవలసినది లేదు. పాఠకలోకమే వానిని నిరసింపఁగలదు. నీతికిని గావ్యప్రపంచమునకును సంబంధమే లేదని వాదించువారి కొక జోహారు. విమర్శకులును వ్యక్తిగతములగు విమర్శనములను వదలి విషయ విమర్శనమునకే తమకాలమును, బుద్ధిని వినియోగింపవలసియున్నది. తమకుఁ దోఁచునటులు వ్రాయుచుఁ గవులు, వ్యాసకర్తలును 'యేనామకేచి దిహ' యనుకొనుట యలవాటయినది. 'సమకాలమువారలు మెచ్చ' రని విచారింపవలసి వచ్చుచున్నది. సాహిత్య మొకకాలమునకుఁ జెందినది కాదు. అందుననే యెన్ని వేలసంవత్సరములు గతించినను కాళిదాసాది ప్రాచీనకవు లింకను సాహిత్యప్రపంచములో దేదీప్యమానులై వెలుఁగొందుచున్నారు. నవకవులును గ్రంథకర్తలును వారివలెనే యమూల్యములగు గ్రంథముల రచించుటకు యత్నించి యాంధ్రవాఙ్మయవికాసమునకుఁ దోడ్పడుదురుగాక.

నేటివిద్యావిధానము-మాతృభాష. *

తనస్నేహితునికొక గొప్ప భవనమును నిర్మించుటకుఁ బూనుకొనిన యొకమనుష్యుని నే నెఱుఁగుదును. మంచిపనివాండ్రను, నిర్మాణసామగ్రిని సమకూర్చి భవననిర్మాణమును బూర్తిచేసెను. కాని యంతస్, క్రిందిభాగమునుండి పైయంతస్తునకుఁ బోవుటకు మెట్లను నిర్మించుట మఱచెను. మనవిద్యావిధానముగూడఁ బ్రథమమునుండియు నారీతిగనే యున్నది. కావున మనయున్నతవిద్యాభ్యాసనమున కగువ్యయమును భరించుచున్నను, ప్రజాసామాన్య మావిద్యల నుపయోగింపలేకున్నది.

పాశ్చాత్యదేశములలో భోజనపదార్థములు సరిపోవునవి, లేకపోవుటచే, వారిలో నాందోళన మెక్కువయగుచున్నది. దేశములో బుద్ధిమంతులు, ప్రభుత్వమువారు సందులకుఁ దగినప్రయత్నము లన్నియుఁ జేయుచున్నారు. తమదాతృత్వమును బుద్ధి నందుల కుపయోగించుచున్నారు. మనదేశమం దన్ననో చాలమంది ప్రజలకు రెండుపూఁటలును దినుటకుఁ దిండి లేదు. అట్టిదుర్దశలో నున్నను మిగిలినవా రది వారిపూర్వజన్మదుష్కృతఫలముగ భావించి వారికిఁ దగినసహాయమును జేయుట లేదు. మనదేశమునఁ గలదౌర్భాగ్యము, దైన్యము, నిరుత్సాహమును సూచించు యంత్రము లున్నచో, మనదేశముయొక్క దుఃస్థితి మనకు గోచరింపఁగలదు. ఏస్వతంత్రదేశమును నట్టివిషయములఁ గాంచి యూరకుండఁ జాలదు.

విద్యావిషయమునఁగూడ మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్య మట్లే యున్నది. నాగరకుల మనుకొనువా రెవ్వరును దమదేశములోఁ దక్కువమందికి మాత్రమే యుపకరించుచున్న విద్యావిధానమును జూచి యొప్పరికించి యుండఁజాలరు అట్టిదుఃస్థితిని గనులారఁ గాంచియు నేమియుఁ జేయఁజాలని మనదేశమును జూచిన నాకు సిగ్గగుచున్నది.

కొన్నిగ్రహములు సూర్యునివైపు తమతమగోళముల నొకభాగమునుమాత్రమే చూపుచుండు నని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఆయాగోళ

*రవీంద్రనాథటాగూరుగారి యుపన్యాసమునకు స్వేచ్ఛానువాదము.

ముల నొకభాగ మెల్లపుడును గాంతియుతముగను మిగిలినభాగము తమోవృతముగ నుండును. ఆప్రకారముగనే మనసంఘమున నొకభాగము మాత్రమే విద్యవలనిలాభమును బొందఁజాలి యున్నది. జాతికిని జాతికిని నట్టిభేదముకలదో యట్టిభేదముఁ బ్రజాసామాన్యమునకును విద్య నేర్చినవారికిని గలుగుచున్నది. నేఁటికాలమున ప్రజాసామాన్యమునకు విద్య నందఁజేయఁజాలని దేశము లధమస్థితిని గాంచుచున్నవి. అందులకు వలసిన ధనము లేదని యేనాగరకదేశమును నూరకుండఁజాలదు. ఆసియాఖండమున మిగిలినదేశములలోఁ గొన్నిటియందు విద్య యెంత త్వరితముగ వ్యాపించుచున్నదో మనకుఁదెలియును. విప్లవకాల మైనను రషియాదేశ మెనిమిదిసంవత్సరములలో నెటులు విద్యావ్యాప్తికై పాటుపడినదో చూచిన మన కది యైంద్రజాలికుని మాయ యనిపింపకమానదు. ప్రజల కందఱకును విద్య సమానముగ నేర్పఁగలిగినపుడు మనదేశమున కభ్యుదయము, సంఘీభావము చేకూరఁగలదు. మహనీయుఁడగు గోక్లే నిర్బంధవిద్యావిధానమును గూర్చి ప్రయత్నించినపుడు, హైందవసంఘాభ్యుదయమును గూర్చియు సంఘీభావమును గూర్చియు ఘోషించుచున్నవంగదేశీయులే యతనిప్రయత్నములను బ్రతిఘటించిరి.

ప్రాచీనకాలములందును బ్రజలలోఁ గొందఱు విద్యావంతులును గొందఱు విద్యావిహీనులును గల రని మీ రనవచ్చును. తర్కవ్యాకరణసిద్ధాంతములను గూర్చి పండితులు మాత్రమే చర్చలను సలుపుచుండిరని నాకుఁ దెలియును. కాని పర్వతశిఖరములయం దుద్భవించి నిమ్నప్రదేశములఁ బ్రవహించు నదీజలములవలె విద్యావంతులశాస్త్రజ్ఞానము సాధారణప్రజలహృదయములఁ బ్రవేశించి వానిని ఫలవంతముగఁ జేయుచుండెను. గొప్పవిద్యాలయములు లేకున్నను, శరీరమునఁ బ్రవహించురక్తమువలె విద్య సామాన్యులను గూడఁ జేరుచుండెను. కొన్ని రక్తనాళములు పెద్దవిగను, గొన్ని చిన్నవిగ నున్నను రక్తము ప్రతిభాగమున నెటులు ప్రవహించుచున్నదో యటులే విజ్ఞానము దేశ మంతయు వ్యాపించుచుండెను.

అరణ్యప్రదేశములఁ బెరుఁగువృక్షములు భూమినుండి సారమును గ్రహించి తమశాఖలయం దుండుఫలముల కందిచ్చి, తిరుగ నాసారమునే భూమి కిచ్చుచున్నవి. అందువనే యాప్రదేశములలో నెల్లపుడు నరణ్యము లభివృద్ధిని గాంచుచున్నవి. అట్లే విద్యావంతులు తమవిద్యను సామాన్యుల కందఁజేసి వారిని గూడ విద్యావంతులనుగఁ జేయుచుండిరి. నేఁటిపాశ్చాత్యవిద్యావిధానమున నిది కొఱవడినది.

ప్రాచీనకాలమున మనపండితులకును బ్రజాసామాన్యమునకును బుద్ధివికాసమున గొప్ప యంతరము లేకుండెను. పండితులశాస్త్రజ్ఞానమును బాండిత్యమును సామాన్యులుకూడ గ్రహించి తమశక్త్యనుసారము జ్ఞానలాభమును బొందుచుండిరి. నేఁటినాగరకదేశములలో మనదేశమున నూటి కెనిమిది, పదిమంది మాత్రమే యక్షరాస్యులు గలరు...

ఇట్టిపరిస్థితులకుఁ గారణము మాతృభాషలో విద్యను నేర్పకుండుటయే- ఆంగ్లాదిభాషలయందు విద్యను గ్రహించుచు నది మనసా మైన దని యనుకొనుచు 'దివాలా'తీసిన వర్తకుఁడు బాకీలు తెచ్చిన ధనమును లాభ మనుకొనునట్లు మనము మురిసిపడుచున్నాము.

విద్యార్థులకు మాతృభాష తల్లిపాలవంటిది. కొంతమందివిద్యార్థులు పెక్కుభాషలను నేర్చికొనఁజాలరని యుపాధ్యాయులకుఁ దెలియును. వచ్చియు రాని యాంగ్లభాషతో నెటులో 'మెట్రిక్యులేషను'పరీక్షయం దుత్తీర్ణులై, యున్నతవిద్యాభ్యాసమును జేయలే కున్నారు. ఇందులకుఁ గారణములు చాలఁగలవు. వంగదేశీయుల కాంగ్లమున విద్య నేర్చుట కంటె హీనస్థితి మఱియొకటియుండదు. మంచియుపాధ్యాయులయొద్ద నాంగ్లము నభ్యసించుట కష్టము. అది బీదవారి కసలే లభింపదు. అట్టివారి కున్నతవిద్యలను నిరసించుట మనకు ధర్మమా? పూర్వ మింగ్లండులో దొంగతనము చేసినవారి నురి దీయుట యాచారము. దొంగతనము చేయలేనివారిని దండించుట విశ్వవిద్యాలయాధికారుల దండనసూత్రముగఁ గన్పడుచున్నది. గ్రంథములందలి విషయములను సరిగ నర్థముఁ జేసికొనక, యెటులో జ్ఞాపకశక్తిపై నాధారపడి పరీక్షాసమయముల

నొప్పగించుట దొంగతనము గాక మఱి యేమి కాఁగలదు? ఆగ్రంథములనే తమదుస్తులయందు దాఁచికొని పరీక్షలకుఁ బోవుటకంటె నది యెటులు మంచిది? పరీక్షలయం దుత్తీర్ణు లైనవారిని గూర్చి నాకెట్టివిచారమును లేదు. విఫలు లైనవారిని గూర్చియే నావిచారము. వారిజ్ఞానమును బరీక్షించుట కింక మార్గములు లేవా? హౌరావంతెనమార్గమును మూసివేసినచో గంగానదిని బడవలలోఁగాని బల్లకట్టుపైఁ గాని దాఁటఁగూడదా?

మనకును బాశ్చాత్యదేశములకు నొకభేదము కలదు. ఆయాదేశములందుఁ దమవిద్యను సంపూర్ణము గావించుట కొఱకే వారు విదేశీయభాషల నభ్యసించుచున్నారు. అది వారి దినచర్య కుపకరించును. మనదేశమం దన్ననో యాంగ్లముననే యన్నివిషయములును నడుపఁబడుచున్నవి. మనవారిని మనపరిపాలకులను మెప్పించుటకై మన మాంగ్లవిద్య నభ్యసించుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును బొందవలసి వచ్చుచున్నది. నే నొకసారి జర్మనీదేశీయుఁడును, దత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁడు నగు 'యూకెను' ఆంగ్లమున మాటలాడుట వింటిని అతనిభాష నాకుఁ జాల వింతగ నుండెను. అట్టిభాషయే నేను మాటలాడిన నాగతి యేమై యుండునో యని నాలో నేను దర్కించుకొంటిని.

విదేశీయుల పరిపాలనయం దుండునంతకాలము మన మాంగ్లమును నేర్చుకొనవలసి వచ్చుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును గూడ సంపాదింపవలసి యుండును. కాని యీకాల మంతయు మనకు నష్టమగుచున్న దని మనము గ్రహింపవలెను. మన స్వభాషను మనము సరిగ నభ్యసించినచో విదేశభాషలను గూడఁ ద్వరలో నేర్చుకొనవచ్చును. మనవిశ్వవిద్యాలయము బంగాళీభాషనే విద్య నేర్పవలయు నని నేననుట సాహసము కావచ్చును. కాని మనము వెంటనే శ్రద్ధనువహింపనియెడల, మనజాతీయవిద్యావిధాన మడుగంటఁగలదు.

ఆంగ్లముననే యున్నతవిద్యలను నేర్పవలయు ననుటకు హైందవభాషలోఁ దగిన గ్రంథములు లేకపోవుటయే కారణ మని కొందఱందురు. చాలకాల మిది వాగ్వాదముక్రిందఁ బరిణమించినది ఆయుద్ధంకు లిప్పు

డు లేవు. హైదరాబాదు విశ్వవిద్యాలయము నిన్న మొన్నఁటి దయ్యు, నుర్దూభాషనే ప్రధానభాషగ నంగీకరించినది. అందులకు దానిస్వాతంత్ర్యమే కారణము. ఈసందర్భమున మనము సర్ అక్బరుహైదరీగారి కార్యదీక్షను బ్రశంసింపవలసి యున్నది. ఉర్దూభాషయే ప్రధానభాషగ నుండుటచే, నున్నతవిద్యకును, సాధారణ విద్యకును సోపానము లేర్పడినవి. మాతృభాషయందే విద్యను బోధింపవలయు నను వాదము నా యనుభవముపై నాధారపడి యున్నది. నా చిన్నతనమునఁ బెక్కు విద్యాసంస్థలలో నాంగ్లముననే విద్య నేర్పఁబడుచుండెను. కాని నేను జదివిన నార్మలు పాఠశాలలో బంగాళీభాషలోనే విద్యను జెప్పుచుండిరి. ఆభాషయందే గణితము, భూగోళశాస్త్రము, దేశచరిత్రము నేర్పఁబడుచుండెను. ఆంగ్లభాషాసంపర్కము లేని యా పాఠశాలలోఁ బండ్రెండవ సంవత్సరము వఱకుఁ జదివి తరువాత నాంగ్లపాఠశాలకుఁ బోయితిని. మాతృభాషయందు నేను నేర్చినవిద్య నా మనోవికాసమునకుఁ దోడ్పడినది. విదేశభాషలలోఁ గష్టపడి కుంటినడకల నేర్చుకొను గండము తప్పినది.

విద్యవలని ప్రధానోపయోగము భాషారూపకముగ మన యూహలను, భావములను, బైకి వెలిపుచ్చుటయే. ఆప్రకార మితరులభావములను మనము గ్రహించుచు మనభావముల నితరులకుఁ దెలియఁజెప్పుటయే నిరామయమానసికజీవనమున కవసరము. అట్టి భావసంచలన మన్యభాషల జరుగవలయు నన్నచో, బుట్టబొమ్మలను ధరించి నాటక మాడఁబోవునటు లుండును. వాఙ్మయాభివృద్ధి నొందించుటయే కష్టసాధ్య మగుచుండ నందు విదేశభాషలలో రచించుట మనశక్తిసామర్థ్యములను మఱియు సంకుచిత మొనర్చుచున్నది. ప్రథమమున మాతృభాషయందే విద్యను నేర్చి యుండుటచే నాంగ్లమునఁ గూడఁ గొంతప్రావీణ్యమును బొందఁగలిగితిని. ఏ భగీరథుఁ డైనను వంగభాషామూలకముగ విద్యాస్రవంతిని నడపి సర్వమానవవిజ్ఞాన మహోదధియందుఁ జేర్చి నిర్జీవములై తమోవృతము లగు మనమానసములను వికసింపఁ జేసి, **మనమాతృభాషను గూడఁ బ్రపంచమున ముఖ్యభాషలతో సమముగఁ దలయెత్తుకొనునట్లు చేయుఁగాక యని కోరుచున్నాను.**

మహతి.

ఇది తెనాలిపట్టణమునఁ గ్రొత్తగా బైలువెడలుచున్న యాంధ్ర మాసపత్రిక. శ్రీయుత వాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారు సంపాదకులు. మాకు మొకటిరెండు సంచికలందినవి. శ్రీ బోడేపూఁడి వేంకటరావుగారు, వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు, వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు, జమ్ములమడక మాధవరామశర్మగారు, కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు మొదలగువారి గద్యపద్యవ్యాసములుగ లవు. విశేషించి పత్రికాసంపాదకులగు శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారాంధ్రభాషాభిమానులు—

శా. "కింపాకుల్ కుకవుల్ పదార్థహరణాగ్రీయుల్ గిరాందేవతా
సంపల్లంపట సాంపరాయకలనాసన్నద్ధులౌచో నిఁకన్
ఝంపాతాండవమాడుఁ బత్తులు ఫణీంద్రశ్రీఫణామండలిం
జంపున్ సింహములన్ సృగాలములు నాశాదంతులన్ ముంగిసల్.

మ. "ఘనుఁడీ తేఁటి సురేంద్రనందనవనీకల్పప్రసూనైకవా
సన స్వర్వాసులకన్న మొట్టమొద లాస్వాదించి వర్ణించె యా
చనకై నేఁ డిటు చేయిసాఁచె దురదృష్టప్రేరణన్ దేని బొ
ట్టునకై; నీ వది దాఁచుకొన్న నెటులుండుం జెప్పుమా పద్మినీ."

అను నీరెండు ప్రాస్తావికపద్యములం దిలకించినఁ బాఠకులకు వేంకటసుబ్బయ్యగారి యుభయభాషా పరిశ్రమము తెలియకపోదు. అట్టి వారిచే నడుపఁబడుచున్న యీమహతి సార్థకనామమై హృదయాహ్లాదులు శ్రుతిరంజనములు నగువ్యాసరాగములతో సభారంజనముచేయుఁ గాత. ప్రతి ౧కి రెండణాలు. సం॥రముచందా రు. ౨.

దమయంతీద్రౌపదులు.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు - కాకినాడ.—

"పురాణ మి త్యేవ న సాధు సర్వం న చా పి కావ్యం నవ మి త్యవద్యమ్
సన్తః పరీక్ష్యాన్యతర ద్భజన్తే మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః"

మహాశయులారా! దమయంతీద్రౌపదులు నిస్తులరాజ్యవైభవములఁ గోల్పోవుటయే గాక, తుదకుఁ బరులకడఁ బరిచారికావృత్తిలోఁ జేరి, కాలము గడపవలసినయవస్థకు వచ్చిరి. అట్టిదుర్భరావమానసమయమున నాయుదార లగురాజదారలు పరనరపాలపురములఁ జేనదారుల నన్నయతిక్కన లెట్లు వర్ణించిరో యీవ్యాసమునందుఁ బ్రకటింప నెంచితిని.

కావున సహృదయు లగుసోదరీసోదరులు సహనభావముతో సాంతముగా నీవ్యాసమును జదివి, నాస్వాంత మెట్టిదో కనిపెట్టుట న్యాయము కాని, త్వరపడి నాపై వేఁడిచురుకుల విడుచుట పాడి కాదు, వినుఁడు, సుమతిమోహనగానమును—: "క. వినఁదగు నెవ్వరుసెప్పిన, వినినంతనె వేగపడక వివరింపఁ దగుం,గని కల్ల నిజముఁ దెలిసిన, మనుజుఁడె పో నీతిపరుఁడు మహిలో సుమతీ."

—§ దమయంతి §—

నలుఁడు నడిరేయిఁ ద న్నడవిని విడనాడి, వెడలిపోయినతోడనే మేలుకొని తనయొడయనికై యాకాన నలుగడలఁ గలయఁ దిరిగి, ప్రాణేశునిఁ గాననేరక, దీనాతిదీనము లగునిజపతిసంబోధనపదనాదతరంగసంచారములచే నెందు మోడులును, బండఱాలును గూడఁ గరఁగఁ గనుఁగొనలనుండి దుఃఖవారిపూరములు కాల్వలై పాఱఁ బడరానియిడుమలఁ బడి, యాయండజయాన యాకాన దాఁటి, చేదినృపాలరాజధానిం జేరి, రాజమార్గమున జాలిగొల్పుచూపులతో నధోముఖయై నడువఁ దొడఁగెను.

అపు డాచేదిరాజమాత నలునియిల్లాలిని గాంచి, తలడిల్లి తన దాదితో నిట్లు పలికెను. "జీర్ణమైన కడుమాపుచీర కట్టి ధూళిధూసరాల కములు దూలుచుండ, నబల యస్తత్రవేషిణి యైనలచ్చికరణి వచ్చుచున్నది కంటే, అక్కోమలియందు నా కతిస్నేహం బై యున్నయది దానిం దోడ్తోనిరమ్ము." అనిన నదియు దమయంతిం దోడ్తెచ్చి రాజమాతయొద్దకుం జనిన రాజజననియు దానిం జూచి-

"నీ వెవ్వరిదాన వి ట్లేల దుఃఖావేశవివశ వై యున్నదానవు? చెప్పు" మన దమయంతి తనదీనావస్థను వివరింప నారాజమాత "నీ వుండుము మాకడ నీపతి నరయ భూదేవోత్తములం బంపెద" ననిన దమయంతి యిట్లు పలికెను. "నేను సైరంధ్రి నై యుండియు నుచ్ఛిష్టంబు ముట్టను, బదధావనంబు సేయను, పరపురుషులతోఁ బలుక నోపఁ, బతి నన్వేషించుపోంటె నరిగెడు బ్రాహ్మణులతోఁ బలుకుదును. అట్లయిన నీయొద్ద నుందు నొండువిధంబయిన నుండ నేరను" అన నాతేనితల్లి యంకల కంగీకరింప నలకాంత యాపిచెంత నుండెను. ఈరీతిగా నన్నపార్యుఁడు దమయంతి చేదిరాజమాతయంతఃపురంబునఁ జేరినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

—ఽ ద్రౌపది ఽ.—

యాజ్ఞసేని పతులు మున్ను తన్ను విడిచి, మాఱువేసములతో విరటునివీటి కేఁగి యటఁ గొలు వమరి యుండఁ దా సైరంధ్రీవేషధారిణి యై విరటుని కోటకుఁ బోయి, రాజవీథిని రాఁదొడఁగె. అపుడు విరాటభార్య యగుసుదేష్ణ యాయంచయానసంచారమును బరికించి, ప్రణయసఖులతో నిట్లు తెలిపెను. "ఎక్కడనుండి యెక్కడకు నేఁగెడినో! యిది యొక్కకాంత యౌ, పెక్కుడు పెంపు సొంపు మన కేర్పడుచున్నది దావినీతయై, స్రుక్కుచు నీచభామినులచొప్పునఁ బల్లైడుఁ బారుబుం గడున్, వెక్కసమంది చూచెదరు వేగమ తోడ్తెని రండు నెమ్మితోన్" అని పలికి పనుపఁ బ్రాహ్మాంగన లిరువురు వోయి, ద్రుపదకన్యకతో ని ట్లనిరి. "విరాటమహిషి నినుఁ దనపాలికిఁ బిలువ నంపె దయ పెంపెసగన్." అనవుడుఁ-దనతలఁపు నెరసె నని యవ్వనితారత్నంబు వినయవైభవము సతి, తను

బొందినచందంబునఁ, జనియె నేకయసుతానుచారికలబసిన్. అట్లు తన కడ కేతెంచినపాంచాలిం గాంచి సుదేష్ణ—

"ఏది కులము నామ మెయ్యది యెవ్వరిదాన వేమిటనికిం బూని యిప్పు డెచట బుద్ధి దలంచి యేఁగెద వింతయు నెఱుఁగఁ జెప్పు మాకు మెఱుఁగుఁబోఁడి" అన ద్రౌపది తనగాథను వివరించి, యిట్లు నుడివెను. "నీచము లయ్యెడుపనులకు, నాచాలమి యెఱిఁగి యున్నదానఁ గాత్రము గా, నీచిత్తంబునఁ గైకొని, యాచారము దప్పకుండ నరయుము నన్నున్." అని తెలుప నావిరటుభార్య యందుల కంగీకరింప ద్రౌపది విరాటరాజాంతఃపురమునఁ జేరెను. అని తిక్కన వర్ణించెను.

ఈఘట్టముల రెంటను దమయంతీద్రౌపదులు సైరంధ్రీవేషధారిణులై, పరుల సేవించి, జీవింప నలసినదశకు నచ్చట సదృశమైనను నీ రాజకాంతలకుఁ గలయవస్థమాత్రము విసదృశముగా నున్నయది. దమయంతి నిజపతిగతి యే మయ్యెనో యనుమనోవ్యాకులతచేఁ గృశించుచున్నమానిని. ఇఁక ద్రౌపదియన్ననో పాత్రధారులై నాటకరంగమున నున్నపతులఁ గలయు వేషధారిణియై వారిం జేరఁబోవు నటివంటిప్రౌఢ కామిని. ఇట వేషభేదమే కాని వియోగఖేదము లేదు. కావుననే యట నన్నపార్యుఁడు- "జీర్ణమై కడుమాసినచీరకట్టి ధూళిధూసరాలకమ్ములు దూలుచుండ" అని నలకాంతయొక్క శోచనీయావస్థను వర్ణించియున్నాఁడు. ఇటఁ దిక్కనార్యుఁడు "పదతలముల కెంపు పరఁగినతలము కుంకుమలిప్తమైనచందము వహింప" అని ద్రౌపదినడయాడినవిన్నాణమును వినుతించియున్నాఁడు.

మఱియు నిట వర్ణింపఁ బడినదమయంతీమలినరూపము సహజము కాని, ద్రౌపదిధరించినమాలినీవేషమువలెఁ గృత్రిమము కాము. అఁగా నన్నయ దమయంతీరూపమును జిత్రించుటలో దైన్యభావమును బ్రకటించియుండఁ, దిక్కన ద్రౌపదీసౌభాగ్యమును వర్ణించుటలో జాణతనమును వెల్లడించెను. నన్నపార్యుఁ డవతరింపఁజేసినదమయంతియందు విచారకళయు, తిక్కనమంత్రి దింపినద్రౌపదియందు విలాసకళయు స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నవి.

మఱియుఁ గిరాతుఁడు దమయంతిసౌందర్యమును బరికించి, మోహితుఁ డైనరీతిని నన్నయార్యుఁడును, కీచకుఁడు ద్రౌపదిహొయలుఁ గాంచి, పరవశుఁ డగుటను తిక్కనార్యుఁడును మనోహరముగా వర్ణించి యున్నారు. పరికింపుఁ డావద్యహృద్యనిర్మాణనైపుణ్యమును- "రజనికరాననఁ బీనపయోధర రాజితరాజసుతన్ విలసద్గజపతిగామినిఁ జందనగంధిఁ బ్రకాశితకాంతిసమన్వితఁ బంకజదళలోచనఁ జూచి కిరాతుఁడు కామనిశాతశరాహతుఁడై, నిజహృదయం బెఱిఁగించె లతాంగి కనింద్యచరిత్రకు వేడుకతోన్". వ్యాధుఁడు—"అక్కజ మైనరూపమున నాత్మకు వ్రేఁగయిపొల్చుపొల్తిపై, నక్కొనుచూడ్కిఁ గ్రమ్మఱుప నేరక నిల్చెఁ గాముచేఁ జిక్కి ననెమ్మనంబు గడుఁ జేడ్పడ మానముఁ జేష్టితంబులం, దక్కినయంగముం దలఁకుధైర్యము నై యతఁ డప్పు డయ్యెడన్." కీచకుఁడు.—

నన్నయభట్టారకుఁడు సార్థవాహసమూహము దమయంతినిఁ జూచినవైఖరిని, తిక్కనార్యుఁడు పౌరజనబృందము ద్రౌపది నీక్షించినచందమును, నందముగాఁ జిత్రించి యున్నారు. వినుఁడు- "పాంసుజాలములు పైఁ బ్రాఁకినఁ గరమురూక్షము లగుమూర్ధ్వాలకములదాని, నతిమలినం బైనయర్ధవస్త్రంబుచే నావృతంబగుదేహయష్టిదాని, నాఁకలి తృష నిద్రలనుపీని నెఱుఁగక యున్మాదినియుఁ బోలె నున్నదాని, దమయంతిఁ జూచి కొందఱు పిశాచం బనిపఱచిరి, కొందఱు భయము వొంది, రందు గొందఱు ధికహాస్యంబు సేసిరి, యడవి నేమిరోసె దనిరి కొంద, అవ్వ నీవు వేల్పవగుదనిరి కొందఱు, మొగిచినకేలు మొగిచి మ్రొక్కి రంత."—సార్థవాహులు-

"పలు మొయి లప్పినఁ బొడఁగానని గాంతి గదలినయమృతాంశుకళ యనంగఁ, బెనుమంచు మీఁదఁ బర్వ వికాసము దప్పి చెలువు గుందినసరోజినివిధమున, ధూమంబు వొదలినఁ దఁగలి మెఱుఁగులు నలఁగి మాసినదీపకళిక భంగి, ధూళి పైఁ బొరసినఁ జొంగలించుట మాని లావణ్య మెడలినలతికమాడ్కి, గంధకారివేషంబుకతన మ్మూర్తి, యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బొండు, తనయుమహిషి యంచితగతిఁ జనంగ వీథిఁ బౌరజనంబు లవ్వేలఁది గాంచి."—పౌరులు.

ఈరీతిగాఁ గవిపుంగవులు పేరు లుభయులును సురూపములు స
డలి విరూపములతో నడయాడు రాజకాంతలరూపముల నించుమించుగా
నొక్కపోలికను వర్ణించియున్నారు. ఇట్టికవిద్వయకవితలకును సాహచ
ర్యము చూపట్టుచుండఁ గొందఱు విమర్శకపుంగవులు తిక్కన, నన్నయ
భారతమును జదివి యెఱుంగఁ డనియు, విరాటాదిపర్వములఁ బదునైదిం
టిని స్వప్రతిభావైభవము నాధారముగాఁ జేసికొని, వ్రాసె ననియు, సా
హసోక్తులఁ బలుకుచున్నారు. కాని యందులకుఁ దగుకారణములను మా
త్రము చూపనేరకున్నారు.

తిక్కనార్యుఁడు, నన్నపార్యుఁ డాంధ్రభాషాదధిమహోదధిని ద
రచి, సమకూర్చిన భారతనవనీతమాధుర్యమును జవిఁజూచి యున్నాఁ
డన్నఁ దిక్కయజ్వ యెన్నికకు వన్నె తగ్గు నని వీరియూహ. ఇది వట్టి పిచ్చి
ముచ్చట. అసమానరససుధాసారపూరితము లగుసత్కావ్యములఁ బఠిం
చుటచేఁ గవులు ధీసంపన్ను లగుదురు కాని, బుద్ధిమాలినవారు కాఁజా
లరు. దురభిమానదూషితస్వాంతుల కీసారస్యము కానరాదు.

వివేకనిధు లగుకవివరేణ్యు లన్ననో పూర్వకవివరనిర్మితము లగు
సత్కృతులఁ బఠించి, సరసవిజ్ఞానసంపన్నులై, యాపెద్దలకుఁ గృతజ్ఞతా
భివందనముల నందఁజేసి, స్వకీయవినయసంపదల వెల్లడింతురు, కాని,
మూఁగవారివలె నూరకుండరు. కావుననే వివేకనిధి యగుతిక్కనమంత్రి
నిజకావ్యారంభమున నన్నయభట్టారకునిఁ బ్రస్తుతించి యుండెను. కాని
నాఁడేగాఁ డామహాత్మ్యమనుచుండఁ బొసఁగఁదు గాఁడు గుల్లముత్తె మను
నట్లు తిక్కయజ్వ నన్నయకవితాప్రాభవమును బ్రస్తుతించియుండ నవ్యప్ర
బుద్ధులు నన్నయకావ్యమును సోమయాజి చూచియే యెఱుంగఁ డని,
వ్రాయుచున్నారు. ఇంతటితో నీకవిద్వయకవితలకుఁ గలసామ్యవాదము
ను ముగించి, తిక్కనసోమయాజి వ్యాసభారతము ననుసరింపక, క్రొత్త
దారిని సంచరింపఁ జేసినభాగములఁ గొంచెము విమర్శించెదను. తిక్కన
మంత్రివరుఁడు మొదట ద్రౌపదిని మలీమసవేషముతో విరాటరాజవీథిని
నడపించి, పిమ్మట నాయాజ్ఞసేని నసమానసౌభాగ్యసంపన్నునుగా దిద్ది,

సుదేష్ణమేడను నడయాడఁ జేసెను. రాజవీథిని రూపురేఖలు లేక, మలినాకృతితో సంచరించినపాంచాలి యంతిపురమున సౌభాగ్యకాంతికలితగా మాఱు టెట్లు పొసఁగును? ఇది పూర్వాపరవిరుద్ధ మగువర్ణనము కాదా? ఏకరసాశ్రయ మగుప్రకరణమున నవతారింపఁ జేయఁబడినపాత్రము నా ఘట్టముననే పూర్వరసవిరుద్ధముగాఁ జిత్రించుట రసాభాస మగునుగదా! దర్శింపుఁడు, రాజవీథి నేఁగుద్రౌపదిని "వఱమొఱఁగు ల్గప్పిన" అను మున్ను దాహరించినపద్యభావమును——

మేఘచ్ఛన్న మగుచంద్రరేఖవలెఁ గాంతిహీనయై, మంచుచే ముంచఁబడినసరోజినిచాడ్పున సొంపు దూలి, పొగచేఁ జుట్టఁబడినదీపశిఖవలెఁ గళాహీనయై, దుమ్ములోఁ బొరలినతీఁగచాడ్పున లావణ్యవిరహితయై, యాయగ్గిపుట్టువు గట్టివాలువేసముచే సొంపు మాపు నెంద రాదారిని నడువఁదొడఁగె ననిభావము. ఇఁక నంతఃపురసంచారిణిం గనుఁడు—

ఈపద్యము పాంచాలీసంచారబోధకము—"పదతలంబుల కెంపు పఱఁగినతలపు కుంకుమలిప్తమైనచందము వహింప, నంగంబు నునుఁగాంతి యడరినగోడలు వేదులు మణిమయవిధము నొందఁ, గనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరినముందఱఁ బుష్పోపహారంబు పోలుపుఁ దాల్ప, వేనలికప్పుపర్వినమీఁదను నీలదుకూలంబు మేల్కట్టుకొమరువడయఁ, దాను జొచ్చినకతనమత్స్యక్షితీశు, నింట నిమ్మెయిఁ గ్రొత్తయొప్పొసక మెసఁగ, నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ, బాండురాజతనూభవపత్ని యరిగె". అనఁగా ద్రౌపదీపదవిన్యాసలసితమగుకుట్టిమతలము కుంకుమలిప్తమైనట్లు చెన్నువహింప, పాండవపత్నిశరీరకాంతి ప్రసరించినగోడలు తిన్నెలు రత్నస్థగితములట్లు తేజరిల్లఁ, బాంచాలిచూపు లోలికిననేలలు సుమవ్యాప్తసీమలవలె సొంపువహింప, నాకృష్ణయొక్క కొప్పునలుపు పర్వినమిన్ను నల్లపట్టు మేల్కట్టుచందంబున నందము వహింపఁ, దత్సంచారమువలన మత్స్యభూపాలాంతఃపుర మంతయుఁ గ్రొత్తవిన్నాణముతో నలరుచుండ, ద్రౌపది సుదేష్ణకడ కేఁగె ననిభావము.

చూచితిరా! వీథిద్రౌపదికినిఁ సౌధద్రౌపదికిని గలవిపరీతభేదమును— గంధకారివేషంబుకతన మూర్తియుజ్జ్వలత్వంబు మఱుఁగుపడియుండ" అని

రాజవీథి ద్రౌపదీరూపమును గళావిహీన మైనదానినిఁగాఁ జిత్రించి యావెంటనే యాబిడను మేడపై కెక్కించి "తాను జొచ్చినకతన మత్స్యశ్రీ తీసివింటఁ గ్రొత్తయై ప్పెనకమెసఁగ" నని, పాంచాలిప్రవేశించినతోడనే విరాటునిమేడలోనిగోడగొంగులు మెఱుపు మెఱసినట్లు తళుకొత్తె నని వర్ణించుటఁ జూడఁ దిక్కన కేవలకవియేఁ డే కాక, గొప్పగారడీఁడు గాఁ గూడఁ జూపట్టుచున్నాఁడు. లేకున్న మలినవస్త్రను గాంతికలితమును గా మార్పఁ జాలునా ?

రామాయణమున రాక్షసీరూపముతోఁ బంచవటినిఁ బ్రవేశించిన చుప్పనాతి సీతావతీసోయగమును జూచి, తోడనే సొగసుకత్తెగా మాఱి, శ్రీరాముని సమీపించినట్లు, ద్రౌపది మలినాకృతితో రాజవీథినిఁ జేరి, విరటురాణివాసమునఁ గాలిడినతోడనే రాజ్యలక్ష్మివిలాసశోభిత యై సుదేష్ణను సమీపించెను.

కాని యాశూర్పణఖవలె నీపాంచాలి కామరూపిణి యగునిశాచరకామిని కాదు, మానవమానిని; యట్టిచో నిట్టిరూపభేద మెట్లు సమకూరును ? ఊసరవెల్లి తనతనువల్లిరంగుల మార్చునట్లీ పాండుకుమారమహిషీమతల్లి నిజదేహకాంతులఁ దాఱుమాఱు సేయనేర్చిన నేర్పుకత్తె యై యుండునా ?

ఈతబ్బిబ్బుసోయగము వ్యాసులవారిభారతమునఁ గానరాదు. అటఁ బురజనులు రాజవీథి నేఁగుచున్న పాంచాలింగాంచి, నీ వెవ్వ తెవని యడుగ, నేను సైరంధ్రి నని యాపె తెలుపును. అప్పుడు పౌరులాద్రౌపదిని బరులఁ జేరి జీవింప నగుపరిచారికనుగాఁ దలంప రైరని, తెలుపఁబడినది. వినుఁ డావ్యాసవచనములను—

"తస్యా వేషేణ రూపేణ శ్లక్ష్ణయా చ గిరా తథా ।
న శ్రద్ధధాతి తాం దాసీం అన్న హేతో రుపస్థితామ్"

ఇందుచేఁ దిక్కనార్యుఁడు మూలమున లేనిద్రౌపదీరూపవర్ణనములఁ గ్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టెను, కాని, యీముస్తాబునకుఁ దగిన ప్రస్తావము కానరాకున్నది. దీని నటుంచి వేఱొకవిషయమును గమనింపుఁడు.

అసలు నిజసౌభాగ్యలావణ్యగరిమల వెల్లడి కాకుండ గోప్య మొనర్చి, సైరంధ్రీవృత్తిని రహస్యముగా రాణివాసమునఁ గాలము గడుప సంకల్పించుకొన్న యానెఱజాణమిన్న రాదాటినిఁ బేదరాలిచం దమునను, రాజమందిరమున రాజ్యలక్ష్మివడువునను సంచరించునా! వ్యాసుఁడు పాంచాలిని యుక్తాయుక్తవివేకనిపుణ యగువిదుషీలలామను గా భారతమున నవతరింపఁజేసి యున్నాఁడు. కాని, మంచిసెడ్డల నెఱుం గని వెంగలినిగాఁ బ్రకటించి యుండలేదు.

నిజముగా మత్స్యరాజాంతఃపురమునఁ బాంచాలి సంచరించిన విన్నాణముం జూడ దేవేంద్రమందిరమున నాట్యమాడ నవతరించిన యచ్చరలేమముచ్చట కానవచ్చుచున్నది కాని, పరులకడఁ బరిచారికా వృత్తిని జీవింపవచ్చిన సైరంధ్రీచిహ్నము గోచర మగుట లేదు. నిపు ణాతినిపుణ యగునావిరటుని రాణి యీయలివేణివిలాసవైభవములఁదిల కించినతోడనే యేమహారాజుభార్యనుగానో భావించును గాని సామా న్యసేవకురాలినిగాఁ దలంపదు. ఒకచో ద్రౌపది నిజోక్తులచేఁ దనతళుకు బెళుకులఁ గప్పిపుచ్చఁ బ్రయత్నించినను ఆయాజ్ఞసేనిసౌభాగ్యవైభవ ములఁ గన్నులారఁ గాంచిన మత్స్యరాజకాంత యాద్రౌపదిని మోసకత్తె యనుగా భావించునే కాని సత్యవాదినిఁగాఁ దలంపదు. ఈద్రౌపదీసౌ భాగ్యాభివర్ణనము కవిరుచికి ననువుగా నున్నది కాని కావ్యౌచిత్యమున కనుకూలించి యుండలేదు.

—జడ విప్పి కొప్పుగాఁ దుఱుముట.—

తిక్కనమంత్రివరుఁడు ద్రౌపది సైరంధ్రివేషముతో విరాటకటకము నఁ జేరె ననుసందర్భమున నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. "గారవమున నిజదేశా, చారముమై నల్లియున్న జడ యగు కబరీ
భారమును విచ్చి తుఱుముగ, సైరంధ్రీవేషమునను సముచితభంగిన్.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగంగాఁ దుఱిమి కుఱుచమాపుడుపుట్టం
బలవడఁ గట్టి జటావ, ల్కలమున నప్పేఁగుఁజన్నుఁగవ గప్పి తగన్.

క. పరిచారికాత్వరేఖా, పరిణతి తనమేన నచ్చుపడ భావనకుం
దిరమై తలకొనునంతః, కరణముతోఁబురము ద్రుపదకన్యకసొచ్చెన్".

సోమయాజిగా రిట్లు ద్రౌపదిజడను విప్పి కొప్పుగా నొప్పఁజేయుటకుఁ గారణమేమి? వేణీధారణము మత్స్యదేశాచారవిరుద్ధమా? కొప్పు పెట్టుకొనుట విరాటవిషయమర్యాదయా? నిజదేశాచార మన, ద్రౌపది పుట్టి పెరిఁగిన పాంచాలదేశాచారమా? లేక కాలుపెట్టిన యత్తింటివారి దేశాచారమా? ద్రౌపది సైరంధ్రిగా జీవింపఁదలంచిన మత్స్యదేశమున స్త్రీలు జడవేయక కొప్పుపెట్టికొనుట యాచారము కాదే! మత్స్యదేశము వింధ్యనగాళి కుత్తరదిగ్భాగమున నుండుటచే నుత్తరదేశాచారము ననుసరించి, మత్స్యదేశకాంతలు వేణీబంధముల ధరింతురు కాని కొప్పులఁ బెట్టరు. కొప్పుపెట్టుకొను నలవాటు వింధ్యగిరిసరణికి దక్షిణభాగమున నున్న దేశముల నివసించు స్త్రీలయాచారము. అందుచేఁ బాండవులరాణి వేణీబంధమును విప్పి కొప్పుగాఁ బెట్టె నని చెప్పుట తప్పుగాఁ గన్పట్టుచున్నది గాని యొప్పుగాఁ జూపట్టుట లేదు.

ద్రౌపది పుట్టిన దేశమును గాలుపెట్టిన నాఁడును బరిచారికగాఁ బ్రవేశించినవీడును గూడ స్త్రీలు శిరోజముల జడలనుగా ధరించునాచారము కల విషయములే కాని, కొప్పులుగా సవరించు తావులు కావు. ప్రాజ్ఞు లీరీతిని మత్స్యదేశమర్యాదను వివరించియున్నారు.

టి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులవారిచే వ్రాయఁబడిన మహాభారత విషయానుక్రమణికలో నిట్లు తెలుపఁబడియున్నది:—విరాటరాజధాని ఢిల్లీకి నైరృతిదిక్కున ౧౦౫ మైళ్లదూరమునను, జయపూరున కుత్తరమున ౪౧ మైళ్లదూరమునను, నున్నదనియు శూరసేనదేశమునకుఁ బశ్చిమమున జయపూరును జుట్టియున్న ఆల్వారురాజ్య మిందులోనిదే యనియు వ్రాయఁబడినది.

ఆప్తేపండితుఁడు-సంస్కృతనిఘంటువులో మత్స్యదేశము ధోల్పూరునకుఁ బశ్చిమముగా నున్న దనియుఁ, బాండవు లజ్ఞాతవాసకాలమున యమునానదీతీరము నంటి పోయి, రోహితక, శూరసేనదేశముల దాఁటి, దశార్ణదేశమున కుత్తరముగా నేఁగి, విరాటదేశమును బ్రవేశించి రనియు,

మత్స్యదేశమునకు రాజధాని యిప్పటి బైరట్ అనియు, నిది జయపూరున కుత్తరమున నిరువదిక్రోశముల దూరములో నున్న దనియు వ్రాసెను.

మెక్డనల్ మహాశయుఁడు సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రమున మత్స్యదేశము యమునానదీపశ్చిమతీరము నంటి యున్న దని వ్రాసెను. రైస్ పండితుఁడు మైసూరు కూర్గుదేశములను గూర్చి వ్రాయుచుఁ, బ్రస్తుతము మైసూరు రాజ్యమునకు వాయవ్యదిక్కునకుఁ గొంచెము పైఁగా ధార్వాడ జిల్లాయందున్న 'పానుగల్' అనిపిలువఁబడు పట్టణమే పాండవు లజ్ఞాతవాసమును గడపిన విరాటరాజధాని యని తెలిపియున్నాఁడు.

కాని యిది సరియగు నిర్ణయముగాఁ గన్పట్టదు. కారణ మేమన-మహాభారతములో మత్స్యదేశము కురుదేశమునంటియున్నట్లు స్పష్టముగా వివరింపఁబడి యున్నది. అందుచే మైసూరురాజ్యమునకు వాయవ్యమున విరాటరాజధాని యుండుట పొసఁగదు. కనుఁడు భారత మేమని తెల్పుచున్నదో-"సన్తి రమ్యా జనపదా బహ్వన్నాః పరితః కురూన్ । పాఞ్చాలాశ్చేదిమత్స్యాశ్చ" అని తెలుప బడినది.

'విల్సన్' పండితుఁడు సంస్కృతకోశమునందు మత్స్యదేశము హిందూదేశమునకు మధ్యభాగమున నుండె నని యు, నా ప్రదేశ మిపుడు దినజపూర్, రంగపూర్ అని పిలువఁబడు ప్రదేశ మనియు వ్రాసెను.

వ్యాసుఁడు విరాటపర్వమునందుఁ బాండవు లజ్ఞాతవాసమున దశార్ణదేశమున కుత్తరమునను బాంచాలదేశమునకు దక్షిణమునను శూరసేనదేశమధ్యమున నడచి, మత్స్యదేశమును జేరినట్లు తెలిపియున్నాఁడు. కనుఁడు—"ఉత్తరేణ దశార్ణాంస్తే పాఞ్చాలాన్ దక్షిణేన చ। ఉత్తరేణ యకృల్లోమాన్ శూరసేనాంశ్చ పాణ్డవాః॥ లుబ్ధా బ్రువాణా మత్స్యస్య విషయం ప్రావిశన్ వనాత్" అనియు ను వే శ్లోకతావున "కాళిందీ మభితో యయుః" "కాళిందీ దక్షిణం తీర మన్వగచ్ఛన్"అనియుఁ దెలుపఁబడినది.

ఈపైని వివరింపఁబడిన నిర్ణయములను బట్టి చూడ మత్స్యదేశము వింధ్యపర్వతపంక్తికిఁ బశ్చిమోత్తరదిగ్భాగమున జయపూరున కుత్తరమున

రం మైళ్లదూరములో నున్నట్లు విదిత మగుచున్నది. అందుచే మత్స్య రాజధాని యుత్తరదేశములోని దగుట నిర్వివాదాంశము. ఉత్తరదేశ స్త్రీలు కురుల జడగా నల్లుదురే కాని యెప్పుడును గొప్పుగాఁ దుఱుమరు. కొప్పు పెట్టుకొనుట దాక్షిణాత్యవనితల ముచ్చట.

కావునఁ దిక్కముఖి పాంచాలి వేసియున్న జడయల్లికను విప్పి కొప్పుగాఁ జేయుట సంగతము గాదు. ఇదియుం గాక ద్రౌపది తాను లోఁగడఁ బాంచాలికడఁ బరిచారికను గా నుంటి నని విరాటకాంతతో స్పష్టముగాఁ జెప్పెనే! ఇఁక నీస్వదేశాచారత్యాగమును, బరదేశాచారస్వీకారమును నేమిటికి?

అసలు వ్యాసభారతమున జడ విప్పి కొప్పుగా దిద్దినట్లు వ్రాయఁబడి యుండలేదు, సరియకదా! విడఁబారి యున్న కురులఁ జేరఁ దీసి జడగా నల్లి కుడిభాగమునఁ గనఁబడకుండఁ బైఁటచేఁ గప్పి యుంచె నని తెలుపఁబడినది. "తతః కేశాన్ సముత్క్షిప్య వేల్లితాగ్రా ననిందితాన్। కృష్ణాన్ సూక్ష్మాన్ మృదూన్ దీర్ఘాన్ సముద్గ్రథ్య శుచిస్మితా॥ జుగూహే దక్షిణే పార్శ్వే మృదూ నసితలోచనా। వాసశ్చ పరిధా యైకం కృష్ణా సుమలినం మహత్॥ కృత్వా వేషం చ సైరంధ్ర్యా స్తతో వ్యచర దార్తవత్" ఈశ్లోకములకు వ్యాఖ్యాతలుగ వ్రాసిన నీలకంఠ, చతుర్భుజ, సర్వజ్ఞనారాయణ, వాదిరాజ, విరోధభంజనీకారాదిపండితులు "సముత్క్షిప్య" అనుపదమునకు "వేణీకృత్య" (అనఁగా జడగా నల్లి) యనునర్థమును వివరించియున్నారు. శ్రీకృష్ణభారతమున జడకొప్పుల మాట లేదు. కాని యచటి వర్ణనమును బట్టి చూడ, జడగా నల్లినట్లే తోఁచెడిని. "శిరోజము ల్దులిపి యన్నియుఁ జేరిచి కట్టి బెట్టుగా వలపలి చక్కి రాఁ దఱిమి" అని యున్నది. ఇట—కట్టి యన జడగాఁ జుట్టి యని యర్థము చెప్పనగును.

పరిశీలింపఁ గుఱుల జడగా నల్లిన దనుటయే సమంజసము. ఏమందురా? ఆనాఁడు కురురాజసభలో దుశ్శాసనస్పర్శన దూషితము

లగుకురుల నానీచుఁ డీల్చువఱకు ముడువ నని యాజ్ఞసేని ప్రతిన చేసి నట్లు లోకప్రసిద్ధి కలదు. అందుచే విడువడియున్నశిరోజములను వేణిగా నల్లకున్నఁ, బ్రాజ్ఞ యగుసుదేష్ణ తన్నుఁ బాండవమహిషినిగాఁ గ్రహించు నని తలంచి, పాంచాలి యాపద్ధర్మముగాఁ గురుల జడగా నల్లిన దని తెలుపుటయే ప్రకరణోచిత మగువర్ణనము.

మహాభారతమున ద్రౌపది కురుల ముడువ నని ప్రతిన చేసినట్లు కానరా దంమురా! శపథము చేసినట్లు కంఠోక్తిగా నటఁ దెలుపఁబడ కున్నను సందర్భానుసారముగా ద్రౌపది కురుల ముడువక జాఱవిడిచి యుంచినట్లు వర్ణింపఁబడినది, కనుఁడు- సభాపర్వములో ౭౮ అధ్యాయమున "తథేత్యుక్త్వా తు సా దేవీ ప్రవన్నేత్రజలావిలా। శోణితాక్తైకవసనా ముక్తకేశీ వినిర్యయా" అని ద్రౌపది కేశముల సంస్కరింపక విడఁజేసి యుంచినట్లు స్పష్టము చేయఁబడినది.

నన్నపార్యుని యాంధ్రీకరణమునఁ గూడ నిట్లే తెలుపఁబడినది. "పతులపిఱుంద మందగతి ముక్తకేశయై పోవుదాని ద్రుపదపుత్త్రిఁ జూచి." మఱియు భారవికవి కిరాతార్జునీయమున నీభావమునే తెల్పియున్నాఁడు. "దుశ్శాసనాకర్షరజోవికీర్ణై రేభి ర్వినాథైరివ భాగ్యనాథైః। కేశైః కదర్థీకృత వీర్యసారః కచ్చి త్స ఏవాసి ధనంజయ స్త్వమ్॥

భట్టనారాయణుఁడు వేణీసంహారనాటకమున ద్రౌపది కురులు విడఁబాఱియున్నట్లు తెలిపియున్నాఁడు, కనుఁడు—"భానుమతి—అయి యాజ్ఞసేని! కస్మా దుష్మాక మద్యాపి కేశా నసంయమ్యంతే" ఈరీతిగా ద్రుపదాత్మజ నిజశిరోజముల ముడువక దిగజాఱవిడిచి యుంచినట్లు తెలుపఁబడియున్నది.

పరిశీలింపఁ గురుల ముడువ ననుశపథమును జేసియున్నది కావుననే పాండవమహిషి శిరోజముల దఱుమక జాఱవిడిచినది. లేకున్న సువాసినులు ముక్తకేశినులుగా నుండుట మంగళావహము కానేరదు.

ద్రౌపది సైరంధ్రీవేషముతో విరటుపట్టణమునఁ బ్రవేశించునపుడు విడఁబారి యున్నకురులఁ జేరఁదీసి, జడగా నల్లె ననువిషయ మీక్రింది

గ్రంథములయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. చంపూభారతమున, అనంతకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. కీచకుఁడు పాంచాలిని వర్ణించుటలో—"త్రేధావిభజ్య రచితాం వహా సేద్య వేణీం..." అని ద్రౌపదిజడను మూఁడుపేటలు గలదానినిగా వర్ణించి యున్నాఁడు. అగస్త్యముని సంస్కృతమున విరచించిన బాలభారతమున "కీచకేన పదాక్రాన్తాం క్షిప్తాం వేణీం చబిభ్రతీ" అని యున్నది. దీని నాంధ్రీకరించిన శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యరావుగారిట్లు వ్రాసియున్నారు. కీచకావమానిత యగుద్రౌపది విరాటసభనుండి యేఁగుచు "కీచకుఁడు ద్రొక్కిన వేణి నాడించుచు......" అని వేణీబంధము తెలుపఁబడియున్నది.

ఇంతయె కాదు. ఉద్యోగపర్వమున "ఈవెండ్రుకలు పట్టి యీడ్చిన యాచెయి, దొలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను తను వింతలింతలు తునియలై చెదరి రూపఱి యున్నఁ గని యుడు కాఱుఁగాక" అని యాజ్ఞసేని శ్రీకృష్ణునితోఁ దెలిపెను. ఈసంగతులను బట్టి చూడ ద్రౌపది కురురాజసభనుండి ముక్తశిరోజయై పతులవెంట నరణ్యమున కేఁగి, యజ్ఞాతవాస సమయమునఁ గురుల జడగా నల్లి యాయజ్ఞాతవత్సరము ముగిసినతోడనే జడను విప్పి తిరుగ శిరోజముల వ్రేలాడఁజేసినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియుఁ బైనిఁ దెలుపఁబడిన ద్రౌపదీస్సీరాలాపములనుబట్టి చూడ దుఃశాసన మరణాంతమువఱకును గురుల ముడువనని ద్రౌపది శపథముచేసినట్లు ధ్వనించుచున్నది.

తిక్కనార్యుఁడు, వ్యాసభారతమున ద్రౌపది జడను గుడివైపునఁ గొంగుచేఁ గప్పె నని తెలుపఁబడియుండ, నందులకు విరుద్ధముగా "జఠరవల్కలమున నవ్వేఁగుఁజన్నుగవ గప్పి తగన్" అని పయోధరగూహనమును వర్ణించెను. ఇదిసరి యగువివరణము కాదు. ఏమన, ద్రౌపది సుదేష్ణకడకుఁ బోవునపుడు జడను గనఁబడకుండ దాఁచుట యవసరము గాని పాలిండ్లఁ దెలియరాకుండఁ జేయుట యగత్యము కాదు. కావుననే పాదిరాజను వ్యాఖ్యాత "జుగూహే దక్షిణే పార్శ్వే" అనుశ్లోకభాగమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు "కచభార మంతః ప్రవేశ్య ఆచ్ఛాదితవతీ"

అని స్పష్టముగా వేణీగూహనమును వివరించియున్నాఁడు. పోనిఁడు, తిక్కనార్యుఁడు తలఁచినట్లు సైరంధ్రి కొప్పుపెట్టుకొనుట ముఖ్యధర్మ మని తలంతుమా! సైరంధ్రీలక్షణములలో నట్టివివరణము కానరాదే! "చతుష్షష్టికలాభిజ్ఞా శీలరూపాదిసేవినీ । ప్రసాధనోపచారజ్ఞా సైరంధ్రీ పరికీర్తితా"॥ అని కాత్యాయనుఁడు తెలిపెను. "సైరంధ్రీ పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా" అని యమరుఁడు తెలిపెను. ఈపై లక్షణములయందు సైరంధ్రి కొప్పుపెట్టవలయు నను నియమము కానరాదు.

వేఱొకవిషయము- వ్యాసభారతమున సుదేష్ణ ద్రౌపదినిఁ దనయొద్దకుఁ దోడ్కొనిరం డని వృద్ధాంగనలఁ బంపె నని యుండఁ దిక్కన సుదేష్ణయాజ్ఞచే నిరువురు ప్రౌఢాంగనలు యాజ్ఞసేనిని గొనివచ్చుటకు వెడలినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. అట మూలమున నున్న వృద్ధపదమునకు విరుద్ధముగా నిటఁ బ్రౌఢపదమును, అక్కడ బహువచన ముండ నిక్కడ ద్వివచనమును వాడి, యీరీతిగా వ్యాసునియూహలఁ దాఱుమాఱుఁ జేయుటఁ జూడ మంత్రివరుఁ డేదియో యపూర్వకావ్యకలను దళుకొత్తింపఁ దలంచియుండును. లేకున్న నిట్లు మూలానుకూలములు కానిరచనలఁ జిత్రింప సాహసింపఁడు.

ఇఁక నొకవిషయము—వ్యాసుఁడు ద్రౌపదికి వేణీగూహన మొనర్చుటకుఁ దగిన పొడుగునుడుపును గట్టఁబెట్టియుండ మనతిక్కనమంత్రి యాయగ్నిపుట్టువునకుఁ బొట్టిబట్టను జుట్టఁబెట్టినాఁడు. కాని యీకుఱుచచీర జడనుకొప్పుగాఁగట్టుట కనుకూలింపదు. వినుఁడు మూలమును—"వాసశ్చ పరిధా యైకం కృష్ణా సుమలినం మహత్" "మహద్వాసః= పెద్దకోకను" అని యుండ- తిక్కనభారతమున "కుఱుచమాపుడుపుట్టం బలవడఁగట్టి" అని వర్ణించుటచే నీకుఱుచచీర వేణీగూహనమునకు ననుకూలింపదు.

ఈరీతిగాఁ దిక్కనార్యుఁడు మూలవిరుద్ధము లగుపెద్దఁబాట్లను సమకూర్చుటచేఁ బ్రకరణౌచిత్యము సడలుట తటస్థించినది. తిక్కన వ్రాసినదంతయుఁ గావ్యకలావిలసితమే యను పిచ్చినమ్మిక కలవా రెట్లు తలం

చినను గుణగ్రహణాసక్తచిత్తులు మాత్రము యుక్తాయుక్తములఁ బరిగణింపక మానరు.

—సంస్కృతాంధ్రపదప్రయోగములు.—

కొందఱు ధీమంతులు నన్నపార్యుని కవితను సంస్కృతపదము లధికముగా నుపయోగింపఁబడిన వనియుఁ, దిక్కపెగ్గడ కైతను దెలుఁగునుడులు విరివిగా వాడఁబడిన వనియు, నందుచేఁ దిక్కమఖి కవిత నన్నపార్యునికవిత్వమువలె సంస్కృతపదసముదయజటిలము గాక, తెనుంగునుడికారంపుసొంపు వహించి యుండుటచే నింపు గొల్పుచుండు ననియు, వాదించుచున్నారు. పరిశీలింప నీవాదము యుక్తముగాఁ గానరాదు. నన్నపార్యుఁడు భారతమునఁ బ్రస్తరించిన సంస్కృతపదకదంబములు ద్రాక్షాఫలగుచ్ఛములవలె ననాయాసముగా రసమాధుర్యముల నందఁజేయుచుండును. ఇఁక, తిక్కనకవి భారతమున నిడిన తెలుఁగునుడు లన్నన్నో కఱకుటాలవలెఁ గొఱుకుపడవు. ఈసంగతిని శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులు ఎం. ఏ. గారు స్థిరపఱిచి యున్నారు.

"శుద్ధాంధ్రగ్రంథములు చేసిన పాండితీధనులు కలరు... కాని వారి కవనము లంతసులువుగా సాహిత్యపరుఁకె అన్వయము కా వని అంగీకరింపక తప్పదు." (ప్రతిభ—ఏప్రిల్ 1938)

మఱి యొకసంగసు, నన్నయ వర్ణ్యానుకూలము లగుపదములనే వాడును గాని తిక్కనవలె ననవసరపదసముదయములఁ గుప్పింపఁడు.

పరమార్థదృష్టితోఁ బరికించినఁ దెలివిమయ మేమనఁ-దెలుఁగుపలుకులు సంస్కృతపదముల సన్నిధిని సుధానిధికడఁ జుక్కలవలె వెలవెలఁ బాఱి యుండును. సంస్కృతపదసాహచర్యము లేకున్నచోఁ దెలుఁగునుడులు చీఁకటి నుడులవలెఁ దళుకొత్తును. పరికింపుఁడీ క్రిందిపద్యమును—

"పఱ మొయి లప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతిఁ
గదలిన యమృతాంశుకళయుఁబోలెఁ
బెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి
చెలువుగుందిన సరోజినివిధమున

ధూమంబు వోదివిన దొఱఁగలిమెఱుఁగులు
నలఁగిమాసినదీపకళిక పగిది
ధూళి పైఁ బొరసినఁ దొంగలించుట మాని
లావణ్య మెడలిన లతికభంగి."

ఇట మకుటాయమానములుగాఁ బాదాంతముల నున్న-అమృతాంశుకళ, సరోజిని, దీపకళిక, లతిక, అనుసంస్కృతపదము లెట్లు శ్రుతిసుఖదములై వెలయుచున్నవియో! మిగిలిన తెలుఁగుమాట లెట్లు చెవులకు జవులు పుట్టించుచున్నవియో! నాదసుధామాధుర్యవేత్త లెఱుంగఁగలరు.

ఇట్లాంధ్రకవితకు నోజఃప్రదము లగుసంస్కృతవాక్కుల వాడుట కావ్యమునకు శోభావహ మగుటచే నన్నయభట్టారకుఁడు గీర్వాణవాణీపదసరసిజములఁ దనరచనలయందుఁ బొందుపఱచెను. ఈసంగతి నెఱుంగని తెలుంగులు కొందఱు నన్నయకవితను గేలిసేయఁ దొడరుచున్నారు. కాని సంస్కృతపదముల వాడుటలోఁ దిక్కన నన్నయను మించినాఁడను సంగతిని గమనింపనేరక, గతానుగతికముగాఁ బాడినదే పాడుచున్నారు.

భారతము పదునెనిమిది పర్వములు గలప్రబంధము. అందాది మూఁడుపర్వములను నన్నపార్యుఁడు విరచించెను. శేషించిన పర్వములఁ దిక్కనార్యుఁడు సమకూర్చెను. మొత్తమీపదునెనిమిదిభాగములయందును గలసంస్కృతపదముల నేర్చి పర్వక్రమముగాఁ బంచినచో నన్నపార్యుని భాగమునకుఁ గొలఁదిగాను, తిక్కనవాటాకు మిక్కుటముగను వచ్చునని నావిశ్వాసము.

వేఱొక ముచ్చట—నన్నపార్యుఁడు సమకూర్చిన సంస్కృతసమాసములకును, దిక్కనార్యుఁ డమర్చిన సంస్కృతసమాసములకును నర్ధనిర్ణయముచేసి చూచినచో మొదటివాని కుందువర్ణ్యానుకూలత రెండవవానికిఁ జూపట్టదు. మంత్రివరుని కైతయందుఁ బదబాహుళ్యమును, సమాసదైర్ఘ్యమును విరివిగాఁ బొడకట్టుచుండును. అంతయే విశేషము.

కానిండు, నన్నపార్యుఁడు తెనుఁగుభాషయందుఁ గలమాధుర్య గాంభీర్యాదికావ్యగుణముల నంతగా నెఱుఁగనివాఁ డగుటచేఁ దెలుఁగు మాటలఁ బాటింపక సంస్కృతపదముల బహుళముగాఁ దనభారతకవిత్వ మున వెదచల్లె ననుకొందము. అందుచే నాతనిభారతము రసవిరహిత మైయున్న దనువాదమునకు నొప్పుకొందము. ఇఁకఁ దెలుఁగుబాసయం దలి నుడికారపుపసందుల బాగుగా నెఱింగి, సంస్కృతపదముల నంతగా దరికి రానీక, తేనె లొలుకు తెలుఁగునాఁటిమాటలతో నీటుగాఁ గైతను బుట్టించిన తిక్కనార్యుని కబ్బములందలి తెలుఁగుమాటల సోయగమును గన్నులారఁ గాంచి, కవితల నల్లిన కేతనమారనాదికవిపుంగవులు, తమ కృతులయందు సంస్కృతపదముల విడనాడకుండుటకుఁ గారణ మేమి? ఇప్పటి ధీశాలుర కున్న తెలుఁగుపదవిజ్ఞానము గాని, యాంధ్రభాషాభి మానము గాని, వారికి లేకయా?

తెనుఁగునుడికారపుఁ దీఁగ సంస్కృతపదరసాలసాలము నాశ్రయిం చుటచేతనే యౌన్నత్యాభివృద్ధుల నంది, నిజకవితాసుమమంజరీసౌరభ సంచారములచే మానవలోకము నానందింపఁజేయఁగలుగుచున్నయది. అట్టి మాకందపు ప్రాపు లేకున్న నీతెలుఁగుతీవ పైకెగఁగనేరక నేలఁ బ్రాఁకులాడుచుండెడిది.

నిజముగా నాంధ్రభాషకు శ్రుతిసుఖద మగునాదమును, రసవిల సిత మగు భావమును, సమకూర్చినది గీర్వాణవాణీపదసరసిజసాహచ ర్యమే యని, కవిపండితు లనేకులు ప్రకటించియున్నారు. సనాతనపండి తాభిప్రాయముల మాట యటుంచి, యధునాతననాగరకవిద్వాంసులభావ ములఁ బరికించినను దెనుఁగుకైతకు సౌభాగ్యమును సంఘటింపఁజేసినది సంస్కృతపదసమ్మేళనమే యని విదిత మగుచున్నది.

ఈనడుమ నవీనముగా శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారిచేఁ బ్రక టింపఁబడిన చింతలపూఁడి యెల్లనార్యకృత మైన విష్ణుమాయానాటక మను తెనుంగుప్రబంధరాజమునకు నతివిపుల మగు పీఠికను వ్రాసిన మ. రా. రా. టేకుమళ్ల అచ్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గా రేమి తెలిపినా రో పరికింపుఁడు.

"సువర్ణవాణి యగు సంస్కృతవాణి తనమంజులభాషానిధి నంతయు నీకవివరుని కైవసముఁ జేసెనో యనునట్లు సంస్కృతశబ్దమాధుర్యమమృతవర్షమువలెఁ గురియుచున్నది."

ఈపీఠికను వ్రాసినవారు కేవల ప్రాచ్యభాషాభిజ్ఞులే కారు. ఆఙ్గ్లభాష నాచార్యపీఠ మధిష్ఠించిననాగరకులు. వీరు స్పష్టముగాఁ దెలుఁగునకు మంజులతను సమకూర్చినది సంస్కృత మని తెలిపియున్నారు. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గా రిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. "గీర్వాణసారస్వతమహావృక్షశాఖకిఁ గట్టిన యంటుగా బయలుదేఱి, విజృంభించిన యాంధ్రసారస్వతమునందు"—(ఆంధ్రభారతరచనావిమర్శనము.)

శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్ గారు, ఈరీతినిసంస్కృతమును బ్రశంసించియున్నారు. "సంస్కృతమున కెన యైన భాష పృథ్వియందు లేదు. దీనియందలి ప్రత్యక్షరము...... భావబంధుర మైనది."—(సాహిత్యతత్త్వవిమర్శనము.)

ఈరీతిగా నాంగ్లాంధ్రసంస్కృతభాషాకోవిదులు వక్కాణించుచున్నారు. ప్రాజ్ఞు లగునాంధ్రకవివరేణ్యు లెల్లరు సంస్కృతపదములఁ గృతులయందుఁ బొందుపఱచి, నిజకవితాసుధాధారలచే లోకము నానందింపఁజేయుచున్నారు. ఇట్లుండ దీని నంతను ద్రోసిపుచ్చి, కొందఱు బుద్ధిమంతులు సంస్కృతము తెలుఁగుకై తను రూపుమాపుచున్న దని ఘోషించుచున్నారు. ఇంతకు మించిన వింత యేమున్నది! ఇంతకంటె వితండవాద మేది కలదు!

—§ విరాటపర్వకవితాప్రశంస §—

న్యాయముచేఁ గావ్యమునందుఁ ముమ్మొదలవంటి ముంగురులు, చందమామవంటి మోము, తామరరేకులవంటి కన్నులు, దొండపండువంటి పెదవి, సంపెంగమొగ్గవంటి ముక్కు, అరఁటికంబములవంటి తొడలు, కోకిలకూజితములవంటి మాటలు, చెఱకువిలుకానితూపులవంటి చూపులు, నని యీరీతిగా నుపమానోపమేయపట్టికల వ్రాయుటచేఁ గవివరుని ప్రతిభ యంతగా గోచరింపదు. రసానుకూలము లగునవయవ

విలాసప్రకటనములచేతను, అంద కనువు లగుపదములపొందికలచేతను, అందముగాఁబాఠకహృదయపటములపై భావరూపములఁ జిత్రించినవాఁడే ప్రతిభాశాలి యనఁదగు కవిచంద్రుఁడు.

కాళిదాసకవికులతిలకునిచే శాకుంతల నాటకమునఁ గణ్వశిష్యులు శకుంతలను దుష్యంతునికడకుఁ దోడ్కొనివచ్చి "రాజేంద్రా! ఈసుదతి నీవు పరిగ్రహించిన యిల్లాలు, శకుంతలాభిధాన, కణ్వమునీంద్రుని నందన కావున నీ వీమెను జేకొని గారవింపుము" అని తెలుప నానృపాలుఁడు శాపదోషమున జరిగినవిషయము నంతను మఱచి, యావటులమాటలకు వెఱఁగంది "తాపసకుమారులారా! మీపలుకులు వింతగొల్పుచున్నవి. ఈమదవతిని నేను జూచియెఱుంగను. ఈరమణిని నేఁ బాణిగ్రహణ మొనర్పలేదు. కావున నీటక్కులాఁడిని నాయింట విడువక మీవెంటఁ గొని పొండు" అని తెల్పెను.

అప్పు డాయనాయకురా లగుమునితనయ మహారాజు తన్నవమానించి పొమ్మనుటచే నట నిలువ వెఱచి, సోదరసము లగుమునిబాలురతోఁ బుట్టినింటికిఁ బోవ నుద్యమింప, నాకణ్వశిష్యులు కన్నులెఱ్ఱఁ జేసి "శకుంతలా! గురువరులు నిన్నీరాజమందిరమున దిగవిడిచి రమ్మనిరే కాని తోడ్కొని రమ్మన లేదు—కావున మావెంట రావలదు. ఆఁగు మిట" - అని నిరోధించిరి. అపు డాతపస్విని "ఈదుర్భరావమానమున కంతకును నీమోసము కదా కారణము" అని తెలియునట్లు వెనుదిరిగి రాజుపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన చూపులు బహురమ్యముగా వర్ణింపఁబడినవి. నిజముగా నీపద్యము శాకుంతలనాటకమునకు ముకుట మనఁదగి యున్నది. వినుఁడు—

శ్లో॥ ఇతః ప్రత్యాదేశా త్స్వజనమనుగన్తుం వ్యవసితా
తత స్తిష్ఠే త్యుచ్చై ర్వదతి గురుశిష్యే గురుసమే
పున ర్దృష్టిం బాష్పప్రసరకలుషా మర్పితవతీ
మయి క్రూరే యత్త త్సవిష మివ శల్యం దహతి మామ్॥

అనఁగా "ఆశకుంతల నావలనఁ గల్గినపరాభవమును భరింపనేరక స్వజనములతోఁ బోవనెంచ, వా రాఁగుము రావలదనుచు గద్దింప, గురుకులముఖియై యున్నయామునికన్నియ వెనుదిరిగి బాష్పవారిదిగ్ధమగు చూపును నాపైఁ బ్రసరింపఁజేసినది, అబ్బా! ఆయవలోకనము విషలిప్తమగునలుగువలె నన్ను బాధించుచున్నది" అని భావము.

దుష్యంతుఁ డీకుద్యము నుంగరమును గాంచిన తోడనే శకుంతలావివాహవృత్తాంత మంతయుఁ గన్నులకుఁ బొడకట్టఁ బట్టరాని దుఃఖావేశముతో విదూషకునికడఁ దనహృదయకాఠిన్యమును దెలుపుపట్టునఁ జిత్రింపఁబడినది. ఇట శకుంతల దుష్యంతునిపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన కోరచూపులో "మోసగాఁడా! ఛేఁడా! నన్నంతటి మోహపరవశనుగాఁ జేసి, చేపట్టి యిపు డింతటి యసహ్యావమానము పాల్సేసితివి! నీమూలమున నాజీవితసుమము రూపుమాసి నేల రాలినది. నన్నింత యుసురుపెట్టనగునా? ధర్మాధికారి కీచేఁత తగునా"—అనుభావము వ్యక్తముసేయఁబడినది. ఇట్టిదియే మిగుల వెలగలకైత. ఈరీతిభావవివరణములే కవివరుల విన్నాణమునకుఁ దగినయుదాహరణములు.

తిక్కనార్యుఁడు, కీచకుఁడు పాంచాలిని బలాత్కరింప నున్నప్పు డాయాజ్ఞసేని యసహాయభయాభినయచేష్టలఁ జక్కఁగాఁ జిత్రించియున్నాఁడు. వినుఁడు—

సీ. దైన్యంబు తలపోఁత దలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబు గదిరె
భయరసవేగంబు పైకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులత కంప మొందె
బెగ డంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట దొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నవయవం
బుల నెల్ల ఘర్మాంబుకళిక లెసఁగెఁ

దలఁకువృత్తి గొంకు గొలఁదికిమీఱె వె
న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱఁగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొవ్వు నె
వ్వగలు వగలసీనె దిగులు వొడివె.

తిక్కనార్యుఁ డీపద్యరాజమునఁ దనకు మానభంగము సంభవ మగు నను భయంబుచేఁ దల్లడ మందుచున్న పాంచాలి యవయవచేష్టల నింపుగా వర్ణించి యాయిల్లాలి భయస్వభావమును బాఠకులకుఁ బ్రత్యక్ష మొనర్చెను.

మఱియుఁ, గీచకుఁడు యాజ్ఞసేనిం గామించుట ను గాంచి సుదేష్ణ యాతనికిఁ జేసిన హితబోధ మనోహరముగాఁ జూపట్టుచున్నది.

"ఆయురైశ్వర్యకీర్తుల నపహరించుఁ
బరసతీసంగమము ధర్మపథమునందుఁ
బరఁగువారలు పరిహరింపంగఁ గనియు
వినియుఁ దెలియవె యిది దుర్వివేక మగుట."

ఈపద్యమున వివేకకలిత లగుసతుల హితబోధలయందలి లాలిత్యపు నిగ్గగలమై వెలయుచున్నది.

వాల్మీకిరామాయణమున సీత కామాంధుఁ డగురావణుని బాగు సేయ నెంచి మొకట శాంతము లగుసాంత్వనములచేతను, అనంతరము ప్రాభవము లగుసంభాషణములచేతను, బోధించిన రీతిని తిక్కనార్యుఁడు యాజ్ఞసేని కామమోహితుఁడగుకీచకుని బోధించినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. పరికింపుఁడు—

"నాయున్న బాము దలఁపవ, యీయెడ లీచీయిట్టియేపవుఁజందం
బోయన్న మదనవికృతిం, జేయుననుట యెంతయును నిషిద్ధముకాదే".

"చనునె యిమ్మాట లాడ సజ్జనుల కాఁడుఁ
బుట్టువులతోడ నీవును బుట్టినాఁడ
వట్లు గాకయు హీనవంశాభిజాత
నైన పతివత్ని నగు నన్ను నడుగ నగునె".

అని యిట్లు సాత్త్వికమార్గమున బాగుసేయఁ బలికి, వాఁ డుడుగక పొగరులాడుచుండుటచేఁగినిసి నిజప్రాభవతేజము మెఱయ నిట్లుపలికెను.

"దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవిద్యాపారగుల్ మత్పతుల్
గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్డు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గంధ
ర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా".

ఈరీతి హృద్యభావములతోఁ జోద్యముగా నున్న పద్యము లివ్వి రాటపర్వమునఁ గలవు. స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ గొన్నింటి నుదాహరించితిని.

మహాశయు లగుపాఠకులు నేవ్రాసిన విషయముల నోర్పుతోఁ బరిశీలింపఁ దగినవి కాని, యుడుకుపాటుతోఁ దొందరగాఁ బరికింపఁ దగినవి కావు. "ప్రమాదో ధీమతా మపి" యనెడు నార్యోక్తి ననుసరించి, యెంతటివారికిని భ్రమప్రమాదము లుండుట తప్పదు. పరికింపుఁడు—శ్రీ జొ. సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్గారిమాటలు.—"తనప్రతిభాపాణింధమముచే అజాడ నునుమాఱుమ్రోగించినమహాకవియే, ఒక్కొక్కప్పుడు పప్పులో కాలువేయవచ్చును". (21 5-38 ఆంధ్రపత్రిక.)

తిక్కన మంత్రిపుంగవుఁడు విరాటపర్వమును విరచించుటలోఁ గొన్నికొన్ని తావులఁ దనప్రతిభకుఁ దగినరీతిని బొందికగా గ్రంథమునుఁ గూర్పలే దని తెలుపుట తటస్థించినది.

గ్రంథవిమర్శన మనఁగాఁ గావ్యమునందలి గుణాదిత్యానౌచిత్యములఁ జర్చించుట కాని, మహాకవుల నధఃకరించుట కా దని, తెలియనేరక, దురహంభావధూర్వహులై, కొఱగాని వ్రాఁతలకుఁ దొరకొను సోదరుల పలుకులకు మందహాస మొనర్చుటయే మర్యాద—చందనతరువు మలయగిరి నుదయించును గాని, కంకరగుట్టను బుట్టనేర్చు సుబోధము శాంతస్వాంతము నుండి వెలువడును గాని, తామసమానసమునుండి వెలువడదు.

ఈర్ష్యాసూయాదిదోషములం దరికిఁ జేరనీక, ప్రసన్నహృదయముతో నావిమర్శనములకు సరసముగా సమాధానముల నొసంగు మహాత్ములకు వినయాభివందనముల నందఁజేయుదును.

న్యాయముచే విమర్శనమును సారస్వతమునకుఁ గళనుగాఁ దలంపవలయును గాని, కాళిమనుగా భావింపరాదు. పూర్వకవివరులకవితల జిగీషతో నిరసింపఁ దగదు గాని, జిజ్ఞాసతో విమర్శింపఁ దగును. సాహిత్యవీథి నాక్షేపసమాధానములు సాగుచుండుట యార్యాభిరుచికనుకూలమగుకార్యము కాని ప్రతికూలమగుకృత్యము కాదు.

విద్యావివాదము ద్యూతాదులవలె నవినీతిద మగుకృత్యము కాదు. దధిమథనమువలె నవనీతప్రద మగుకార్యము. కాని దీనిం దరుచునపుడు కవ్వమునకు వలెఁ గలమునకు నడుమ నడుమ వేఁడి జనించుట సహజము. సారజ్ఞు లగుసజ్జను లందులకు సంతసింతురు కాని విరసులవలెఁ దామసింపరు. ఇంతటితో నీవిరాటపర్వవిమర్శనమును ముగించుచున్నాను.

తిక్కనార్యుని సంస్కృతాభిమానము.

(ఆంధ్రకవితాసార్వభౌముఁడగు తిక్కనసోమయాజికి సంస్కృతభాషయందుఁ గల గౌరవాతిశయము:-)

వ్యాసకర్త— విమర్శకాగ్రేసర రాజబిరుదావళీవిరాజిత
బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

ఆంధ్రపదములనే హెచ్చుగా వాడుచుఁ జక్కగాఁ గవిత్వము చెప్పిన కవికులతిలకుఁడగు తిక్కనసోమయాజి కూడ మనయితరనన్నయభట్టాద్యాదికవిపుంగవులవలెనే సంస్కృతమునే హెచ్చుగా వాడుచుఁ దన కవిత్వములో గీర్వాణవాణినే పోడిమిమీఱ నాదరించియున్నాఁడు. మన కవుల కందఱికును సంస్కృతమునందు గౌరవాతిశయ మున్నట్లే యతనికిని గలదు. కనుఁడు:— ఈతఁడు తన ప్రథమకావ్య మగునుత్తరరామాయణమునకు మొదట-

శ్లో. శ్రీ రాస్తాం మనుమక్షితీశ్వరభుజాస్తంభే జగన్మండల
ప్రాసాదస్థిరభారభాజి దధతీ సా సాలభంజీశ్రియమ్
శుండాలోత్తమగండభిత్తిషు మదవ్యాసంగవశ్యాత్మనాం
యా ముత్తేజయతే తరాం మధులిహా మానందసాంద్రాస్థితిః॥

అని తన తెలుఁగుపుస్తకమునకు నొకప్రౌఢ మగుసంస్కృతశ్లోకమును మొదట వేసి యున్నాఁడు. ఎందుచేత ననఁగా, సమస్తభాషలకు మాతృభాష యని తా నితరులవలెనే సంస్కృతమును మాతృభాషయని నమ్ముచున్నాఁడు, కావునఁ, దాను మొదట గౌరవింపఁగలందుల కై యట్లొనరించి యున్నాఁడు.

తిక్కనసోమయాజి ప్రప్రథమమునఁ దా నంతగాఁ గవిత్వములో నంతప్రౌఢముగా లేనిదినములలో వ్రాసినయుత్తరరామాయణము నుదాహరణమునకుఁ బనికిరా దందురా? కవిబ్రహ్మ యగుసోమయాజి తన యుత్తరరామాయణములో మొదటనే, తా నుభయభాషలఁ బాటించు

శిల్పమునఁ బారగుఁడన్ గళావిదుఁడ ననియును వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఇట్లుండ నామహాకవివాక్యములను బాటింపక యుత్తరరామాయణము వ్రాయునప్పటి కంతగాఁ బ్రౌఢుఁడు కాఁ డని మనము చెప్పవచ్చునా? ఇదియా! కవిబ్రహ్మయందుఁ జూపుగౌరవము? పోనిండు. తిక్కనార్యుఁ డప్పటి కంతగాఁ బ్రౌఢుఁడు కాఁ డనియు, భారతము వ్రాయునప్పటికిఁ బరిపూర్ణప్రౌఢుఁ డాయె ననియు, భావింతము. అయినను నది (భారతము) వ్రాయునప్పుడు కూడఁ దెలుఁగునందుకంటె సంస్కృతమునందే యెక్కువ గౌరవము చూపెను. భారతములోని మొదటిపద్య ముత్తరరామాయణ మునందువలె సంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను సంస్కృతపదభూయిష్ఠ మై యున్నది. కనుఁడు:—

ఉ. శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరఁగుచెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ
ద్రాయితమూర్తి యై హరిహరం బగురూపము దాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయిత కిచ్చు మెచ్చు పరతత్త్వముఁ గొల్తు నభీష్టసిద్ధికిన్.

ఇది కేవలసంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను, సంస్కృతపదబహుళ మై గీర్వాణశ్లోకతుల్య మై తిక్కనార్యునకుఁ గలదేవభాషాగౌరవమునే సూచించుచున్నది. అది వదలివేయుఁడు. అది గాక విరాటపర్వముకూడఁ దిక్కనార్యునకుఁ గలసంస్కృతభాషాగౌరవమునే యీ క్రిందిరీతి వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. తిక్కనార్యుఁడు తనకృతిపతి యగుహరిహరనాథుఁడు, తనయొక్క తెలుఁగుపద్యముల నన్నింటిని నటుంచి యీ క్రిందితనయొక్క సంస్కృతశ్లోకము నాధారముగాఁ గొని, యాతఁ డొనరించిన తెలుఁగుభారతమునకుఁ, గృతిపతిత్వము నర్థించి వచ్చిన ట్లాతఁడు తనభారతములో మొదటనే వ్రాసికొనినాఁడు. తా నెప్పుడో రచించిన యీ క్రిందిసంస్కృతశ్లోక మొకటి కల దఁట. అది యేది యన-

కిమస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా పరిష్క్రియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్
కిం కాలకూటః కిము వా యశోదాస్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే.

అనుశ్లోకము నెంతయో యాదరించెను. దీనిం బట్టి హరిహరనాథుఁడు తెలుఁగుభారతమునకుఁ గృతిపతిత్వము నర్థించె నఁట. తిక్కన ర

చించిన వందలు వేలు తెలుఁగుపద్యము లుండఁగా వానిని వేనిని చాటిం పక, యెప్పుడో రచించిన సంస్కృతశ్లోకము నింతగాఁ జాటింప నేల? ఇది గీర్వాణము నందలి గౌరవవిశేషముచేతనే కదా! ఇఁక భారతములోనికిఁ బోవుదము. తిక్కన యొనరిఁచిన విరాటపర్వములో నతిదీర్ఘసంస్కృతస మాసములు వేసినపద్యము లనేకములు గలవు. అతఁడు తెలుఁగునందే యిట్లు గౌరవము కలవాఁడు మాత్ర మెట్లగును? బ్రహ్మశ్రీ గుఱ్ఱం సుబ్బ రామయ్య ఎం. ఏ. గారు తమకవిత్వవిమర్శనములో నన్నపార్యుఁడు హె చ్చుగు సంస్కృతాభిమానియగుటచేఁ, దనభారతములో హెచ్చుగా నెక్కు డైనసంస్కృతదీర్ఘసమాసములను వేసె ననియుఁ, దిక్కనార్యుఁడు సంస్కృ తమునం దెచ్చుగుగౌరవము లేనివాఁ డగుటచేఁ దెలుఁగువాక్యముల నె చ్చుగా వేసె ననియు, శాసించి వ్రాసిరి. కాని యాయనవ్రాఁతలో సత్యము లేదు. తిక్కనయే తనపద్యములలో నతిదీర్ఘము లగుసంస్కృతసమాసము లను వాడియున్నాఁడు, కనుఁడు:—

"మాళిస్రక్సాగరంగన్మధుకరపటలీమానసాకృష్టవిద్యా
శాలిస్ఫారాబ్జరేఖాంజలిపుటఘటనాచారుఫాలస్థలశ్రీ
పాలశ్రేణీవిశాలాంబకకుముదవనీబాంధవాయత్తచంద్ర
శ్రీలీలాగాఢకాంతిస్మితవదనరుచిస్ఫీతు నాగేంద్రకేతున్.

ఇది యొక్కటేసమాసము. అతిదీర్ఘము. సంస్కృతపదభూయిష్ఠము. ఇంత దీర్ఘసమాసములు గలపద్యములు నన్నయభట్టు కూడ రచియించి యుండలేదు. అతఁడు మృదుమధురసమాసములు చదువరులకు సులభ ముగా బోధలోనికి వచ్చురీతిగా వ్రాయుచుండెడివాఁడు. కాని తిక్కనవలెఁ గవిత్వములోఁ దనప్రౌఢత్వాతిశయమును జూపుటకుఁ బ్రయత్నించెడు వాఁ డు కాఁడు. తిక్కన నాగేంద్రకేతుని వర్ణించి యుండఁగా, నన్నయసభాప ర్వములో ధర్మరాజు నీక్రిందిరీతిగా వర్ణించెను.

మ మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్మాణిక్యగాణిక్యసం
పద లొలిం గొనితెచ్చి యిచ్చి ముద మొప్పం గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచలసేతుశీతనగమధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా
భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్.

ఈపద్య మైనను తిక్కనార్యునిపద్యమంత దీర్ఘ మైనది కాదు. తిక్కనార్యుఁడు వాడినపద్యాంతములు:—

పద్యాంతములలోనికిఁ దెలుఁగుపదములు తిక్కనార్యుఁడు చేరనైనఁ జేరనీయలేదు. తిలకింపుఁడు:—

క. ఓంకారవాచ్యునకు నహంకారనిరూఢభావనారాధ్యునకున్
హ్రీంకారమయమనోజ్ఞాలంకారోల్లాసనిత్యలాలిత్యునకున్.

క. హరిహరనాథునకు మరుత్సరిదాకల్పితమనోజ్ఞచరణశిరస్సుం
దరమూర్తికి భావనతత్పరచేతోయుక్తభక్తపరతంత్రునకున్.

(విరాట- ప్రథ- 31-35)

ఏమి యిట్టితావులఁ దెలుఁగుండదా? ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములలోఁ గూడఁ దెలుఁగుపదముల రానీయలేదు. తిలకింపుఁడు:—

క. శ్రీమదపాంగాలోకన, దామసకృత్సంగరూఢతాదృశవిభవో
ద్దామాశ్రితలోకాలోకామయనిర్హరణనిపుణ హరిహరనాథా.

(విరా. ద్వితీయాశ్వాసము. 1)

మాలిని. సురపతిదృఢచూడాశోభిరత్నాంశువీచి
స్ఫురణసుభగపాదాంభోజసంచారకేళీ
పరిచయకలనాలబ్ధవ్యయాతీతసౌఖ్యో
త్తరమునిజనహృన్నాద్యన్మరాళప్రసన్నా.

(విరా. ఆశ్వాసము 2. 365)

క. శ్రీనత్వశివతత్త్వాలంబన, తత్త్వాశ్లేషాత్తశబలతాసంగతకృ
త్రృత్వాదికలీలాత్తమహాత్త్వాలంకారభావహరిహరనాథా. విరా-3ఆ.

తనకృతినాథుఁడైనహరిహరనాథునిగూర్చి ముచ్చటించుటయుఁ దనయందనుగ్రహముచేఁ గృతిపతిత్వమున కంగీకరించుట లోనగు విషయములను సంస్కృతపదములతోనే చెప్పెను. నడుమనడుమ నేదేనియొక చిన్న తెనుఁగుపదము పడినఁ బడునుగాక! తనకుఁ గొల్లలుగాఁ దెలుఁగుపదము లుండ వానిని వదలి దేవభాష నాశ్రయింప నేల? కనుఁడు.

క. భూరిభవత్కారుణ్యా, క్షీరాంబుధి నాదుతుచ్ఛచిత్తంబును వి
స్తారమహితముగ నునిచితి, వారయ నచ్చెరువుగాదె యఖిలాండపతీ.

(విరాట ఆ. 1. పద్యము 19)

ఇట్టితావులఁ బ్రయోగార్హత సంస్కృతమునకే కల దని తిక్కన తలఁచి యుండవచ్చును. స్త్రీరత్న మగుపాంచాలి కీచకునితోఁ బల్కిన పల్కులలో గీర్వాణవాణి యాక్రందిరీతి నవతరించినది. చిత్తగింపుఁడు:—

శా. దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతిపీరనిర్మథనవిద్యాపారగుల్ మత్పతుల్
గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్పు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గం
ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా.

తరువాతను ద్రౌపది కోపించి మాటలాడు మాటలలోఁ దిక్కన హెచ్చుగసంస్కృతవాక్యముల వాడెను. ఈవిధముగా గీర్వాణమును వాడినతిక్కన దేవభాషయం దెంతగౌరవము కలవాఁడో వేఱుగాఁ జెప్ప నేల ? ఆతఁడు తెలుఁగుపదముల హెచ్చుగా వాడెను గాదా ? యందు రేనిఁ బలుతావుల శుద్ధాంధ్రపదములఁ బెట్టుచు వచ్చినమాటయు నిజ మే. మఱికొన్నితావుల సంస్కృతము హెచ్చుగా వాడెను. అసలు సోమయాజి జాను తెలుఁగుకాలములోనివాఁడు. కావునఁ దెలుఁగుపద ములు హెచ్చుగా నుఁడిన నుండవచ్చును. ఏ మైన నేమి గీర్వాణమునం దు ననంత మగుగౌరవాతిశయము గలవాఁ డని భారతమువలన స్పష్ట మగుచున్నది.

కురుసేనను జూచి భయపడి యుద్ధభూమినుండి పాఱిపోయిన గేహేశూరుఁ డగుభూమింజయుఁ డర్జునునితోఁ బల్కినపల్కు లెట్లున్నవో చూడుఁడు:—

ఉ. బాహుసమగ్రశత్రుమదభంజనశౌర్య సమస్తలోకచే
తోహరమూర్తి నీ విటులు దోఁచుట నాకుఁ బ్రసన్నవిస్ఫుర
ద్దేహము తోడ భాగ్యమయదేవత సన్నిధి సేఁత గాదె స
మ్మోహమువాసెఁ జిత్తము ప్రమోదరసత్వముఁ బొంది పొంగెడున్.

విరా. ఆ ४. ప ౧౫౦.

ఈరీతిగాఁ బ్రతిసామాన్యు చేతను గీర్వాణవాక్యముల జోరుగాఁ బలికింపఁబడి యున్నవి.

అతివిస్తార మేల ? గ్రంథవిస్తరభీతిచే దీని నింతటితోఁ గట్టిపెట్టుదము.

కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు యావజ్జీవసభ్యులు, దేశోద్ధారక, విశ్వదాతృకళాప్రపూర్ణాదిబిరుదాంచితులు, శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు శివసాయుజ్యమును బొందిరని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నారము. దేశముమీఁదవలెనే పరిషత్తుమీఁదను వీరికిఁ జాల నభిమానము గలుగుటచే నాంధ్రదినపత్రికను, భారతిని, ఆంధ్రపత్రికా ప్రచురణము లగు ననేకగ్రంథములను నుచితముగాఁ బరిషత్తున కొసంగుచుండిరి. వీరికిఁ గళాప్రపూర్ణబిరుదము చిరకాలముక్రిందటనే రావలసినది. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు మొనమొన్న గుర్తించి యీబిరుదము నొసంగిరి. విశ్వదాతృ దేశోద్ధారకబిరుదములు పంతులుగారిస్వార్జితములు. లోకము మహార్థములకు బంతులుగారివలనఁ గైకొని యల్పార్థము లగు బిరుదముల నొసఁగినది. "ఇద్ధపుణ్యు నింద్రగ్యమ్ము నెఱుఁగుదయ్య" యన్నట్టి పంతులుగారిం గూర్చి యెన్నియుగములు గతించినను లోకమునకుఁ బరాకుండకుండునట్లు వీరే తమ యశస్సును స్థిరముగాఁ జేసికొని చన్నారు. కావుననే లోకము వీరికిటీవలఁ గీర్తిశేషబిరుదమును శాశ్వతము చేసినది. ఈబిరుదము మెప్పు నెన్ని జ్ఞాపకచిహ్నములు నెలకొల్పినను నిలువవు. వీరియౌదార్యమునుగూర్చి వర్ణించుట సాహసము. కవులు, పండితులు, వ్యాసకర్తలలోఁ బెక్కండ్రు వీరిచేఁ బారితోషికములను బడసిరనుట నిర్వివాదాంశము. ఆంధ్రభాషయందు దినపత్రికను స్థాపించి వీరు మన భాషకును మనకును మహోపకారమును గావించియున్నారు. భాషావిషయకము లగు వ్యాసములకు నాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమునఁ బ్రకటించుచుండిరి. మాతృభాషయం దాంధ్రు లెంత యభిమానమును జూపవలయునో, దానియభివృద్ధికై యెటులు పాటుపడవలయునో వీరి ధన్యజీవితము మనకుద్బోధించుచున్నది. వీరియుత్సాహము, కార్యదీక్ష, త్యాగము సర్వజనవిదితములు ఆంధ్రగ్రంథమాలను స్థాపించి యందు

బసవపురాణము మొదలగు మంచి గ్రంథములను బెక్కింటిని బ్రకటించి యున్నారు. కీ. శే. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారిచేఁ బ్రారంభింపఁబడిన యాంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వమును దిరిగి నూతనముగఁ బ్రకటింపఁగోరి రెండు సంపుటములను బ్రకటించిరి. మిగిలినసంపుటములఁ గూడఁ బ్రకటింపవలయు నని యుత్సాహముతో నుండఁగనే కాలధర్మమును జెందిరి. ఆంధ్రపత్త్రికాకార్యాలయమువారు మిగిలినసంపుటములను గూడఁ ద్వరలోఁ బ్రకటించినచో వీరియాశయము సఫలము కాఁగలదు. ఇటీవల వ్యాసకర్తలకును, గ్రంథకర్తలకు నుపయోగించు నటులు పారిభాషికపదకోశము నొకదానిని ముద్రించియున్నారు. అట్టిగ్రంథ మాంధ్రభాషకు మిక్కిలి యుపయోగకరమైనది. శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు తాము వ్యాపారమున నార్జించిన ద్రవ్యమును సద్వినియోగమొనర్చి ధన్యతను గాంచిరి. వీరియుదారాశయముల మనసునం దుంచుకొని యాంధ్రు లందఱును దమశక్తికొలఁది నాంధ్రభాషకు నాంధ్రరాష్ట్రమునకును సేవ యొనర్చి కృతకృత్యతను గాంతురుగాత.

కొంతకాలముక్రిందట నొకరు వీరిదానముపై రచించిన కొన్ని పద్యములఁ బాఠకులకై యిందుఁ జేర్చుచున్నారము.

ఉ. దానము సాజమైననిను దగ్గఱ జంకిన దాను లట్టిది
గ్యానముసేయ వెంబడి యఖండితతావకకీర్తి యేఁగి య
ద్దానులదానకీర్తి బురదం గలిపించెను వారిచేతనే
దానను మాంద్యతం గనియెఁ దద్గతి యోవరదానమానితా.

ఉ. దాత యొకండు చేముడిచెఁ దావకదానము గాంచి లజ్జచే
దాత యొకండు నిల్వవను దానగుమండెను నీరు సిగ్గునన్
దాత యొకండు డాఁగె వసుధావివరంబున నీయు లేక యీ
దాతలు దాతలయ్యె ఋణదాతలుగాక ధరాతలామరా.

ఉ. దాతలమాచు లేచినను దావకదానయశం బద్భుత పెం
దాతను వీఁపుచీల్చె నొకదాతను దన్నలుచక్కె నొక్కమే

ర్గాతను బట్టి కోసి చెవులం జమడా యొలిపించె ధాత్రి నీ
దాతలు దాతలయ్య ప్రణదాతలుగాక ధరాతలామరా.

మ. నృపతుల్ దాతలమంచుఁ జెప్పుకొనుచుర్ హేమాద్రిచందంబుగా
నుపరాగంబుల యప్డు దేశదిపదార్థో యుప్పుఁ బప్పిచ్చి; పూ
ర్వపుశిబ్యాదుల దాతలందరు శరీరచ్ఛేదనాదిక్ బలే
యపదానంబులుగావె వారివి భవత్త్యాగంబు మ్రొల నృపధీ.

మ. నవదానంబులఁ బ్రాగ్జ్యోతులను సన్మానించుఁ, జండాలికిం
జవిచూపు స్మదరేఖ, నాగ మది వరా నాగమ్మ, య ట్లయ్యు హ
స్తవిశేషంబున దానిపేరు వెలసెం ద్వద్దానసందర్భమం
దు విశేషించి వచింపఁబోలునొకొ యా కుర్దాని నాగేశ్వరా.

అభిమన్యుపరాక్రమము.

—కర్తా అచ్యుతరామశర్మగారు, విజయనగరము—

అభిమన్యుఁడర్జునునికిఁ దగినకుమారుఁడు. ఈతనిసాహసము, ధైర్య స్థైర్యములు, సంగరకౌశలము వర్ణనాతీతములు. ధర్మరాజుపద్మవ్యూహం బర్జునునకుఁదప్ప నన్యుల కభేద్యంబగుటఁదెల్పి యాతని దచ్ఛేదనంబునకు నియోగించుసమయంబున నాతఁడనినమాట లతనిసాహసమును, సహజ శౌర్యమును వేనోళ్ళఁజాటుచున్నది. పద్మవ్యూహంబు వెడలునట్టి తెఱం గు తానెఱుంగకున్నను, అభిమన్యుఁడు పెదతండ్రికోర్కె నెఱవేర్పఁబూ నుటయందే యాతని క్షత్రియకులోచితమైన సంగ్రామోత్సాహము తేట పడుచున్నది. అభిమన్యుఁడు భీమునితో నన్న "నరుఁడున్ సుభద్రయున్ దనయుని గాంచి సంతసముఁ దాల్చుట యంతయు రిత్తఁబుత్తునే" యను వాక్య మాతనినిర్భీకతను నపారపరాక్రమముతోఁ బ్రకాశించుసాహస మును దేటతెల్లము చేయుచున్నది.

యుద్ధము చేయుపట్ల నభిమన్యుఁడు ప్రదర్శించిన చాతుర్యము, నుత్సాహము, ననన్యసామాన్యములు. ఎందఱెన్ని నిశితసాయకముల నేసినను జంకక వెనుకంజ వేయక తనపై కెత్తివచ్చిన కౌరవయోధుల నందఱ నోంచిన యాతని విక్రమస్ఫూర్తి యిట్టిదని వర్ణింప నలవికాదు. తా నొంటరి యైనను నెదిరివీరు లనల్పసంఖ్యాకులై యున్నను నించుకేని భయపడక 'యశో వా మృత్యుర్వా' అని మహోత్సాహమున సంగరకేళి నొనరించిన యభిమన్యుని ధైర్యపటిమ కొనియాడఁదగి యున్నది. కౌరవవీరు లెంత ప్రఖ్యాతులైనను నభిమన్యుని విక్రమాధిక్యమును జూచి వెఱఁగుతోడి వెఱపునొంది కంపితులైరి. నిజముగాఁ బొంగెడు కౌరవసేనకు వాసవిసుతుఁ డేచిన చెలియలికట్ట విధంబున నుండె ననుటలోను, నతని చుట్టుముట్టిన పెక్కుబలములు మహోదధిఁ బోలఁగ నాతఁడు మందరమ్ము చందమ్మున నొప్పె ననుటలోను నత్యుక్తి లేదు.

అభిమన్యుని ధాటి కోర్వలేక పెక్కుసు మాడి ముటముఁ గౌరవసేన లన్నియు భీతిఁ దెరలుటయు నస్త్రగురుఁడైన ద్రోణునంతవాఁడు "అర్జునుఁడును నభిమన్యుఁడును నని నొక్కరూప, చూడం జిన్నవాఁడు కాని యలంతులం బోయెడివాఁడు కాఁడు." అని వెఱపుతో నాతని నగ్గించుటయుఁ గర్ణునంతటి మహాయోధుఁడు ద్రోణునితో "గాండీవిఁ గలనం గలసి యెఱుంగుదుము కాదె యాతనిచే యింత బెట్టిదంబు కాదని" అభిమన్యుని నర్జునాతిశాయిగాఁ జెప్పుటయు నాతని సంగ్రామకేళీవిజృంభణమును బెక్కుతెఱంగుల వివరించుచున్నది. ఆతఁడు పలువురు యోధు లొక్కుమ్మడిఁ దన్నుఁ జుట్టుముట్టినప్పుడు వెనుకంజవేయకుండుటయే కాక సహాయమునైన నర్థింపలేఁడు. భీమాదు లనినట్లు తోడుపడ రాలేదని వారిని నిందింపలేదు. ధైర్యముతోఁ గౌరవసేనామహాంభోధినడుమ దుర్భేద్యమగు మందరనగంబుకై వడి నిలిచి తనదోర్విక్రమస్ఫురణంబు తెల్లంబు సేసె.

అభిమన్యుఁడు దుశ్శాసనుని పుత్త్రులతో ననిన మాట లాతని ధైర్యమున కనుగుణముగా నున్నవి. అతఁడు సంగరంబున నెన్నివిధం

బుల బాణంబులు వచ్చి తగులుచున్నను భయపడక వానినన్నిటి వెను కకు మరల్చుటయో ఖడించుటయో యొనర్చెను. వీని నన్నిటిం బట్టి చూడ నభిమన్యుఁడు తండ్రిని మించినధైర్యశాలి యని యనకతప్పదు. పెక్కురు బోయలు మదవారణంబు నుక్కడంచు చందంబునఁ గౌరవ యోధు లందఱుఁ గ్రూరగతి నాతని జంపిరి, కాని, ధర్మరణంబున నైన నాతని జయింప నెవ్వరికిని శక్యమై యుండెడిది కాదు. అతఁడు తొలు దొలుతఁ దనతండ్రులతో నన్నట్లు కౌరవులను గోపకుఁడు గోగణంబులం దోలువిధంబున దోలి తనయపారవీరతావిస్ఫూర్తిని వెలువరించెను.

గ్రంథస్వీకారము.

1. సిద్ధిగణపతిసీసములు.

రాజమహేంద్రవరము లక్ష్మివారపుపేట నివాసులు శ్రీ అల్లక వీరభద్రకవిగారిచే రచియింపఁబడినది "సిద్ధిగణపతీ"యను మకుటముతో భక్తికాండమున ౧౫౮ కందములును, జ్ఞానకాండమున ౨౦౫ కందములును, వైరాగ్యకాండమున ౧౭౮ కందములును గలవు. కవిగారు రాజ మహేంద్రవరములోని పెద్దపెద్ద పండితులకు శుశ్రూషయొనరించి యల వడిచికొనిన కవితావిశేషమున సీసములను రచియించిరి. ప్రతిపద్యమున నొక్క లోకోక్తి సాధారణముగా నిమిడ్చియున్నారు. కొన్నికొన్ని చక్కగా మృదువుగా, నున్నవి. కొన్ని మోటుగా నున్నవనక తప్పదు. వీరికిఁ బెద్ద పెద్దమాటలు ను మాఱుమూలపదములు ను బద్యములలో నిముడ్చుట యిష్టము. మూఁడవకాండములోఁ గడపట ౨౫ పద్యముల కంతరార్థము కూడఁగలదని తెల్పి భావమునుసూచించుచు నచ్చిరి. తాము ప్రయోగించి నక్లిష్టపదముల కర్థములఁ గొన్నింటిని దుదను బుటలయందుగునను జేర్చిరి. పద్యములన్నియు నొక్కప్పుడు వ్రాసినవిగావు. చాలకాలమునుండి యప్పు డప్పుడు వ్రాయుచువచ్చినవి. పూర్తిమాత్రము శా.శ.౧౮౮౦ కాళయుక్తిలో జరిగినట్లు మూఁడవకాండలో ౧౭౬ పద్యము తెల్పును. పబువురుమహా

పండితులు వీరిపద్యములపై వారివారియభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. ముద్రణవ్యయము శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపురముమహారాజావా రొసఁగిరి.

క. తనపూర్వజన్మసుకృతము, నను గాక ప్రబంధ మల్లునైపుణ్యము గ
ల్గునె పండితుఁడైన నదోఁ, చినయట్లఁగవిత్వఫణితిసిద్ధిగణపతీ. ౧-౧౨

అని కవిగా రనినది వాస్తవమే.

కొన్ని పద్యములు సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగువి గలవు.

క. కవిత యువనితయు విత్తము, దపులుండిత మౌతఁ దామె వాఙ్గొన సుఖమా
నవి బలితమున న్వచ్చినఁ, జివుకులవున్నాదె జగతి సిద్ధిగణపతీ. ౧-౨౫

వీనిస్వాతిశయరాహిత్యమునకుఁ దగుపద్యము.

క. తెలియని గ్రంథార్థము మా
తెలిసినవారిపలెఁ గవులఁ దెగడుదు రజ్ఞుల్
పలువుర చీవాట్లం బడఁ
జిలిపి ప్రసంగముల జగతి సిద్ధిగణపతీ. ౧-౬౯

క. సిరిమంతులు నోఁడివినవం, కరమూటలనైన మూర్ఖొనరు కాదని ద
గ్గఱ; వారి మొగముగనియే?,సిరిగన్గొని గాని జగతి సిద్ధిగణపతీ.

మా తెలిసిన- తెలిసినవాళ్లు-సిరిమంతులు మొదలయినవి ప్రమాదపతితము లేమో.

నంలుసెడియుంట, నఱె, తా
సింతానఁ దగులుట జగతిసిద్ధిగణపతీ. పుట 66- ౧౩౦

ఇది యేకవిప్రసంబోధనవంటిది గాఁబోలును

క. కుంచము కూడంబెట్టిన
మంచము మాయుంచెనన్న మాద్రి సరియ యా
ర్జించినదొకఁ డైనను వె
చ్చించినదొకఁ డొటఁ బ్రకృతి సిద్ధిగణపతీ. ౨-౪౯

ఇది లోకోక్తి ప్రయోగమున కుదాహరణము.

వీరినీతిపద్యములు బహువిధముల నుపకరించి వీరిశ్రమమునకుఫలము నొసంగుఁగాక, దీనిపెల ఆఱణాలు. కవిగారియొద్దనే దొరకును.

2. ఆర్యాసప్తశతీసారము.

సికింద్రాబాదు మహబూబు కాలేజి తెలుఁగుపండితులు శిరోమణి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. గోవర్ధనాచార్య విరచిత సప్తశతిలోనుండి ౪౦౧ పద్యములు మాత్రమే యిందుఁ దెనిఁగించి ముద్రించిరి. కావుననే దీనికి సప్తశతీసార మని నామకరణముచేసిరి. అమరుకకవికృతమగు నమరుకమువలెనే యిదియు నాయికానాయిక ప్రశంసలు గలిగిన శృంగారకావ్యము. ఇఁదలిపద్యములు కొన్ని తొలుత, భారతి, ఉగాదిసంచికలలోఁ బ్రకటింపఁబడినవి.

గ్రంథము సరస మైనది. శ్రీ శ్రీ శ్రీ దైవముదిన్నె రామారెడ్డిగారికి దీని నంకితముగావించిరి. చక్కనిపద్యములుకొన్ని—

గీ. పల్లవిగఁ గూర్చి వర్ణంబుఁ బాడు; వేణు
వల్లివాయించుఁ; బల్లించు వల్లకిపయిఁ;
జిలుకమొకరికిఁ బాఠంబుఁ జెప్పుచుండు
నీకునామాక్షరంబు లానెలఁత మిన్న. ౧౨౨

గీ. తనమునన్నవిదార మాధారముఁ గొని
వ్రేలుచున్నది యువకుఁడా! సాలెపురుగు
కరముఃబైకెత్తిపట్టిన గాలముతుదఁ
గ్రుట్టమువోలె నల్లదే కాంచుమోయి. ౧౮౩

గీ. తాళఁజాలక క్రేగంటితాఁకుఁదలకు
సోమ్మసిల్లె నతండు మార్గమునందె
జందెపుఁబ్రోఁగు వానివంశంబుఁ దెలిపె
రమణి! నినుఁ జుట్టుకొన్నది బ్రహ్మహత్య. ౯౪

గీ. ఓకురంగమ! మడి వ్రాలియున్న సరస
శాలిమంజరిఁ ద్యజియింపనేల యిపుడు
గటికతూపులు గటికవిల్ గటికయొడలు
గలగటికమానిసి యితండు వలదు వెఱవ. ౬౧౩

గీ. తొలకరిఁ బరిత్యజించి యాలలితమైన
గిరినితంబంబు, నెదఁ గన్నె మెఱుఁగుఁబోని
జలదమా ! సంచరించుదు చదలివీధి
గాలి సోఁకిన యేమి యీవాలకంబు. ౨౧౮

వెల రు. ౧. సికింద్రాబాదులో 3993 మార్కెట్టువీథి వేంకట్రామా అండు కోలో దొరకును.

—3. మురారిమహాకవి—

కాకినాడ, పిఠాపురము రాజకళాశాలలో, ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకులు ఈయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు ఎం. ఏ. గారు రచియించినది. అనర్ఘరాఘవనాటకకర్త యగు మురారికవిం గూర్చిన యనేకవిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. పలువురు పలువిధములుగాఁ జర్చించిన మురారికవివిషయము లిందు విమర్శించియున్నారు. ఈచిన్నిపొత్తము, మొదట కీ. శే. సత్యవోలు కామేశ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరాఘవమునకుఁ బీఠికగా నందుఁజేర్పఁబడినది. తరువాత వేఱుగాఁ బుస్తకరూపమున నేర్పడినది. ఇందు 48 పుటలలో మురారి జన్మాదికము, నివాసస్థానము, కాలము, బిరుదములు, సుభాషితావళులలో నున్నకిన శ్లోకములు, సాహిత్యవాఙ్మయము, మొదలగునంశములు, పూర్వచరిత్రకారులును విద్వాంసులుం జేసిననిర్ణయముల యుక్తాయుక్తతలు నిరూపింపఁబడినవి. అనర్ఘరాఘవమునకు వ్యాఖ్యానముల నెందఱువ్రాసిరో యెందఱు తెనిఁగించిరో, వాఖ్యాములు నాంధ్రీకృతములు, వీనిలో నచ్చుపడినవెన్నియో, యచ్చుపడని వెన్నియో తెలిపియున్నారు. నడుమనడుమ, కామేశ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరాఘవాంధ్రీకరణములోని యౌచిత్యానౌచిత్యములను సూచించుచు వచ్చిరి. మురారికవింగూర్చిన విషయములను విపులముగాఁ దెలియఁగోరువారు దీనిని దప్పక చదువఁ దగును. ఆచార్యులుగారి యధోజ్ఞాపికలలోఁ బరిశీలించువారికి విశేషాంశములు పెక్కులు తెలియవచ్చును.

శ్లో. మురారిపదచిన్తాయాం భవభూతేస్తు కా గతిః
భవభూతిం పరిత్యజ్య మురారి మురరీకురు.

శ్లో. భవభూతి పవాదృత్య నిర్వాణమతినా మయా
   మురారిపదచిన్తాయా మిద మాధీయతే మనః.
శ్లో. మురారి పదచిన్తా చే త్తదా మాఘే మతిం కురు
   మురారిపదచిన్తా చే త్తదా మాఘే మతిం కురు.
వెల ౮ అణాలు.

4. మొయిలురాయబారము.

ఇది బ్ర. చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. వీరు నారాయణశాస్త్రిగారి కుమారులు. మొయిలురాయబార మనునది కాళిదాసకృత మగు మేఘసందేశమునకుఁ దెనుఁగుపేరు. రాయబారము తగవొక్కటి యున్నది. రాయభారమా! రాజభారమా యని కొందఱు. పలువురు రాయబారమును దెనుఁగే యనుచున్నారు. రాయబారమన దౌత్యము. భారతములో సంజయయానము, భగవద్యానము నని కలదు. లోకములో వాడుకయే కాని సంజయరాయబారము, శ్రీకృష్ణరాయబార మని కనఁబడదు. ఉదయనోదయములో-

"భద్రాసనోపరిభాగంబున రాయభారులు సుధీపౌరాణికు ల్వేదినీశ్వరులు స్సత్కవులుం బ్రధాను"లని కలదు—కొండొకచో-

"కర్ణాటసింహాసనసామ్రాజ్యలక్ష్మీసార్వభౌమ కారుణ్యలబ్ధకొండవీటిప్రముఖనిఖల దుర్గాధిపత్యాభిరామ బయకారరామప్రధాన సుత్రామ సర్వసర్వంసహాభారభరణ...దక్షిణ భుజాస్తంభుండును...తృణీకృత పంచబాణుండును, దౌవారికాహూయమానావని ధరరాయభారామాత్యోదగ్రతరస్వర వ్యాహారసంకులభవనబహిర్ద్వారుండును"- అనియుంగలదు. పలువురు అంగదురాయబారము. శ్రీకృష్ణురాయబారము నని యీరీతిఁ దప్పుకొనుచున్నారు. పెద్దలు నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతము నకువత్తము:—

శాస్త్రిగారు మేఘసందేశములోని కథను దీసికొని చక్కగఁ దోఁచిన వృత్తములలో నొక్కశ్లోకమున కొకటిరెండు పద్యములుగా మృదుల ముగ రచియించిరి.

మ. ఒకనాఁ డాతఁడు సుందరప్రకృతి వీక్షోన్మత్తుఁడై యుఁడ నం
తకె యాషాఢము తొంటినాఁడు చటియఁగాఁగింటిలో గ్రుచ్చికో
మ్మకొనన్ డీకొన నాటి తేటిన గజమ్ముంబోలె మేఘంబుకం
డ్లకుఁగట్టెం గడు దర్శనీయ మయి యర్ధాంగిన్ స్మృతింఁదెచ్చుచున్.

ఈరీతిగా వీరికవనము ధారాళముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. స్ఖాలిత్య
ము లందందుఁ గలవు. మేఘసందేశాంధ్రీకరణ మెవ్వరికయినను గష్టమే.
గ్రంథకర్తల ప్రయత్నము శ్లాఘనీయము. దీనివెల యెనిమిదణాలు. కవి
గారియొద్ద నిడుదవోలులో దొరకును.

5. కాశ్మీర గ్రంథావళి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు ఘనతవహించిన శ్రీ శ్రీఅనంతశయన
ము, మైసూరు, బరోడా, మద్రాసు దొరతనములవారు తాముతాము
లోకోపకారముకొఱకు నుదారభావముతోఁ బ్రచురించుచున్న సంస్కృ
తాదిగ్రంథములను బెక్కింటిని దయచేసియున్నారన్న సంగతి పాఠకులకం
దఱకు విదితమే. ఈబహుధాన్యసంవత్సర ప్రారంభములో శ్రీరాజరాజే
శ్వర మహారాజాధిరాజ కాశ్మీరనరేంద్ర శ్రీహరిసింహాజీ బహద్దరువారి
యాజ్ఞానుసారము ప్రాక్తనపరిశీలన కార్యాలయాధ్యక్షులచేఁ బ్రకటింపఁ
బడుచున్న కాశ్మీరదేశ శైవసంప్రదాయగ్రంథములు ౫౦ సంపుటముల
ను ఘనతవహించిన శ్రీకాశ్మీర ప్రభుత్వమువారు కూడ సత్యుదారభావ
ముతో దయచేసియున్నారు. వీరికిఁ బరిషత్తెంతయుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వ
కాభివందనములఁ గావించుచున్నది.

ఇందులో, నరేంద్రపరీక్షా -షట్త్రింశత్తత్త్వసందోహః- తంత్రసా
రః- శ్రీమాలినీవిజయోత్తరతంత్రమ్- శ్రీమృగేంద్రతంత్రమ్- స్పందనిర్ణ
యః,-శివదృష్టిః- నేత్రతంత్రమ్, స్తవచిన్తామణిః- మాలినీవిజయవార్తి
కమ్- స్వచ్ఛందతంత్రమ్ (7 సంపుటములు) ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞా- లౌగా
క్షిగృహ్యసూత్రాణి-శ్రీతంత్రాలోకః- (10 సంపుటములు) మొదలగునవి

ముఖ్యగ్రంథములు. Hindu Realism, Kashmer Shaivism అనునవి యింగ్లీషుపుస్తకములు మనప్రాంతములోని శైవసంప్రదాయజ్ఞులీగ్రంథములను బలువురు చూచియుండరని తలంచుచున్నారము. దేశోపదేశము, నర్మమాల, యని క్షేమేంద్ర కృతములు గూడ రెండుగలవు-పండితులు పైదొరతనముల వారొసంగిన యుద్గ్రంథములను బఠింతురు గాక యని కోరుచున్నారము.

6. భక్తజీవనము.

శ్రీయుతులు పుతుంబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది, పెదపాలెము సేవాశ్రమగ్రంథమాలలో నిది మొదటిపూవు. దేశోద్ధరణబుద్ధులు పెదపాలెము సేవాశ్రమమువారు చేయుకార్యములను దప్పక సర్వజనులు గుర్తింపఁదగిన విషయము. ౧. సారస్వతము ౨.కృషి 3. స్వదేశవస్తుప్రచారము నని దీనిలో మూఁడుశాఖ లున్నవి. ప్రస్తుత భక్తజీవనము సారస్వతశాఖలోనిది. శ్రీ పుతుంబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారు భక్తాంఘ్రిరేణువునని వ్రాసికొనిరి గాని భక్తాగ్రేసరు లనవలయును. నైచ్యానుసంధాన మది. వీరి భక్తిపారవశ్యమునకుఁ దగిన వాక్యములతో నీగ్రంథమిమిడి యున్నది. ఇం దష్టోత్తరశతమితప్రార్థనము లున్నవి. అష్టోత్తరశతమహిమవేత్తలకు విదితమే. "పరిపూర్ణా! అష్టోత్తరశతనామములచే నిన్ను సంబోధించి యొక్కొక్క నామమున కొక్కొక్క విన్నపమును రచింపవలె నని సంకల్పించి ప్రారంభించితిని. అది నేఁటితోఁ బరిపూర్ణము గావింపఁజేసితివి.'' అని నూటయెనిమిదవ విన్నపములో నున్నది. కావున నీవిన్నపములు మానవుని హృదయమును భక్తిరసపూరితునిఁ జేయును. ఈవిన్నపములను సేవాశ్రమములోని కర్షకరులచే నిత్యమును జదివింతు రని తలంతుము. ఇది వఱకున్న శ్రీవిష్ణుని యష్టోత్తరశతనామములుగాకయిందలి యష్టోత్తరశతవిన్నపము లితరనామములతోఁ జెప్పఁబడినవని యెఱుఁగవలయును. ఈభక్తిరసగ్రంథమును శ్రీకృష్ణయ్యగారు తమతల్లిగారి కంకితము గావించియున్నారు. ఇంతకుమున్ను వీరు "తమ కష్టపరంపరలను భవదీయకీర్తిని ఛందోబద్ధము గావించి యున్నామని రెండవవిన్నపములోఁ

దెల్పికొనినారు. వానిని బాఠకులు వినవలసినదే. "నేఁటి మనోవేగము ఛందోబద్ధము గావించుటకుఁ దావిచ్చుటలేదు. మనసునఁబుట్టిన తలంపు లెల్లను నీకెఱిఁగింపక తప్పదు. అయ్యది పద్యమూ గద్యమూ యను శంక తో నీకు బనిలేదుగదా. నాకంతకు మున్నే పనిలేదు. ఇంక నాలేఖిని కడ్డేమి కలదు. నమోనమ శ్రీమన్నారాయణా!" అనిరి. నిజమే. ఒక్కొక్క విన్నపమునకు మొదట, శ్రీహరీ! పతితపావనా! కృపావిలోకనా! జగన్నాథా! అని యును గడపట నమోనమశ్శ్రీమన్నారాయణా! అని యును జేర్పఁబడినవి. గ్రంథమూయూలాగ్రము మృదుమధురపదజాల ముతో నిర్దుష్టముగ నున్నది. అర్ధానుస్వారశకటరేఫములను మాత్రము విడచిరి. మచ్చునకొక్క విన్నపము:—

గీ. ఆశ్రితజనావనా! నీయాశ్రితుల నీవు చక్కబెట్టక మఱెవ్వరు చక్కబెట్టెదరు? అంతుల కనియే నీభక్తుల శిక్షించియు భయపెట్టియు, నరిషడ్వర్గము పొంతబోనీక జాగరూకుడవై గురుడవై పాఠము నేర్పుచుందువు. ఇతరు లన్ననో విన్నెరుగరు. విన్నెరుగనివారిజోలి నీకేల? కావుననే వారిబడి సాగనిచ్చినంతకాలము సాగనిచ్చి పిమ్మట పాపము ను ఫలవంత మొనరించుచుందువు. ఆహా! నీయాశ్రితజనావనబిరు దము నీకే చెల్లునుగాక- నమోనమశ్శ్రీమన్నారాయణా!

దీనివెల అయిదణాలు.

సూచన.

చదలువాడ మల్లనకవి కృతవిప్రనారాయణ చరిత్రమును మర ల రెండవసారి ముద్రించియున్నారము. ఇందుఁ బ్రథమముద్రణములోని ప్రమాదములుఁ దప్పులుఁ జాలభాగము సవరింపఁబడినవి. ప్రథమముద్ర ణపీఠికలోలేని విశేషాంశములు ద్వితీయముద్రణ పీఠికలోఁ గలవు. పాఠ కులు త్వరపడుదురుగాక! ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులు.

పంచతంత్రములో (౨-3౫) నీయర్థము గలశ్లోక మున్నది.

"సకృ ద్దుష్టస్తు య స్మిత్రం పున స్సన్ధాతు మిచ్ఛతి
స మృత్యు మేవ గృహ్ణాతి గర్భ మశ్వతరీ యథా"

వృశ్చికీ గర్భన్యాయము కూడ నిట్టిదే.

౯౫. వరగోష్ఠీన్యాయము.

పదిమంది యొకచోటఁ గూర్చుండి యొకనికూఁతునకు వరుని నిశ్చయించుటకుఁ జర్చించుట. రఘునాథవర్మ యీన్యాయము నిట్లు వివరించెను.

"గోష్ఠి రన్యోన్యవార్తా వరలాభాయ గోష్ఠి ర్వరగోష్ఠి స్తయా యథా వరవధూబంధూనా మైకమత్యే సతి వివాహరూప మేకం కార్యం నిష్పాద్యతే త థే త్యర్థః"

౯౬. శతపత్రపత్రశతవేధన్యాయము.

నూఱుతామరాకుల నొక్కదొంతిగాఁ బెట్టి యొకదబ్బనముతో నొక్కమాఱు గ్రుచ్చుట-సూది నూఱాకుల కొకదానితరువాత మఱియొకదానికి గ్రుచ్చుకొన్నను గాలసూక్ష్మత మనకుఁ దెలియకపోవుటవలన నొకపత్రమును వలెనె దిగును. ఈన్యాయము కువలయానందములో సహుచ్ఛయాలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చినశ్లోకములో నున్నది.

"బిభ్రాణా హృదయే త్వయా వినిహితం ప్రేమాభిధానం నవం
శల్యం య ద్విదధాతి సా విధురితా సాధో సమాకర్ణ్యతామ్
శేతే శుష్యతి తామ్యతి ప్రలపతి ప్రమ్లాయతి ప్రేంఖతి
భ్రామ్య త్యుల్లుఠతి ప్రణశ్యతి గళ త్యున్మూర్ఛతి త్రుట్యతి॥
అత్ర కాసాం చిత్క్రియాణాం కించి త్కాలభేదసద్భావే పి శతపత్రపత్రశతవేధన్యాయేన యౌగపద్యం విరహాతిశయద్యోతనార్థం వివక్షిత మితి లక్షణానుగతిః"

ఇంతకంటెఁ బ్రాచీనతర మైన యుదాహరణ మీన్యాయమునకు శ్లోకవార్తికములో 3౧౧ పుటలో నున్నది.

"యత్ర్వదీపప్రభాద్వ్యక్తం సూక్ష్మా లోస్తి తత్ర నః
దుర్లక్ష స్తు యథా వేధః పద్మపత్రశతే తథా"

౯౭. అరణ్యరోదనన్యాయము.

అడవిలో నేడ్చుట- నిష్ఫల ప్రయత్నము- ఇదియును శవోద్వర్తనన్యాయమును (శవమునకు నలుగుబెట్టుట)సమానములు. ఇవిగాక రఘునాథవర్మ-ఊషరవృష్టిన్యాయము, శ్వపుచ్ఛనామనన్యాయము-బధిరకర్ణజాపన్యాయము, అంధదర్పణన్యాయము మొదలగువానిని జెప్పెను. ఇవి యన్నియు సమానార్థకములే.

౯౮. అర్థీ సమర్థో విద్వా నధిక్రియతే.

కోరికగలవాడు, సమర్థుడు, విద్వాంసుడు నైనవాడు యజ్ఞాదికర్మల నాచరించుట కధికారి.

ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహములో మీమాంసాసిద్ధాంతమునం దున్నది.

"అర్థీ సమర్థో విద్వా నధిక్రియత ఇతి న్యాయేన దర్శపూర్ణమాసాది విషయావబోధమేవ క్రమణా స్తత్త్వబోధే స్వాధ్యాయం వినియుజ్యతే॥

శంకర బ్రహ్మసూత్రభాష్యము ౧-3-౨౫ లో నీన్యాయ ముదాహరింపబడినది.

"శాస్త్రం హ్యవిశేష ప్రవృత్త మపి మనుష్యా నేవాధికరోతి శక్తత్వా దర్థిత్వా దపర్యుదస్తత్వా దుపనయనాదిశాస్త్రా చ్చేతి వర్ణిత మేత దధికారలక్షణే"

౯౯. అర్ధవైశసన్యాయము.

ఒకశరీరములో సగముభాగము కోసివేయుట-రఘునాథవర్మయీ న్యాయము నిట్లు వివరించెను.

"అసంభవవినక్షాయా మర్ధవైశసన్యాయః యథా కుక్కుటీమాంసభోజనకామ స్తత్సన్తతి కామ శ్చ కశ్చి ద్యవన స్తద్గ్రీవాదికం ఛిత్వా భుఙ్క్తే ఉదరం చ సంతానార్థం స్థాపయ తీతి తత్త్వార్థః"

కోడిమాంసమును దినఁగోరినవాఁడు దాని మెడమొద లగునవి కోసి వండుకొని తిని గ్రుడ్లకొఱకు దానిపొట్టను దాఁచుట-

కుమారసంభవము ౪ వ సర్గలో 3౧ వ శ్లోకము.

విధినా కృత మర్ధవైశసం నను మాం కామవధే విముఞ్చతా
అనపాయిని సంశ్రయద్రుమే గజభగ్నే పతనాయ వల్లరీ॥

౧౦౦. ఆదా వన్తే చ య న్నాస్తి వర్తమానేపి త త్తథా.

ఆదియందు నంతమందును లేకపోయిన వర్తమానకాలమందుఁ గూడ నట్లే. శంకరసిద్ధాంతము స్థితి మూఁడువిధములు. ౧ పారమార్థిక సత్యత్వము-ఇది పరబ్రహ్మమందే. ౨ వ్యావహారికసత్యత్వము- ఇది లోక మందే. 3 ప్రాతిభాసికసత్యత్వము- ఇది రజ్జుసర్పము, మృగతృష్ణికాజలము, మొద లగువానియందే. వీనిలో రెండవదానికి మూఁడవదానికి సత్యస్థితి (Real existence) మొదటినుండి కొనవఱకు లేదు. దీనిని గుఱించి రఘునాథవర్మ యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

“న న్వాదా వంతే చ య న్నాస్తి వర్తమానేపి త త్తథేతి న్యాయా ద్యే తుచ్ఛ మేవ ద్వైతం మన్యన్తే తేషాం బ్రహ్మబోధేన సవికృత్యా విద్యాబోధో న స్యా త్తస్య బ్రహ్మస్వరూపనిత్యబోధమహిమ్నా ఽస దైవ బాధితత్వాత్”

౧౦౧. ఉష్ట్రకంటకభక్షణన్యాయము.

లొట్టియ యెల్లపుడు ముండ్లచెట్లనే భక్షించును. దానికిఁ దద్భక్షణమం దున్నప్రీతిచే ముండ్లు గ్రుచ్చుకొనుటవలనఁ గలుగుబాధను గూడ సరకుచేయదు. అట్లే సంసారి పుత్రదారాది పోషణనిరతుఁడై ధనార్జనమువలనఁ గలుగుదుఃఖమును లక్ష్యపెట్టక ధనసంపాదనాసక్తుఁడై యుండును.

౧౦౨. బహుసపత్నీకన్యాయము.

అనేకభార్యలు గల యొకగృహస్థుఁడు వారి నందఱ నేక కాలమందుఁ గామోపభోగతృప్తలనుగాఁ జేయఁజాలక దుఃఖము ననుభవించునో యట్లే పురుషుఁడు విషయోపభోగమం దింద్రియములచే సమాకృష్టుఁ

డై దుఃఖము నొందును. ఇందులకు శ్రీమద్భాగవతము సప్తమస్కంధము
లో- ప్రహ్లాదస్తుతియందున్న యీశ్లోకమును జూడుడు.

శ్లో. "జిహ్వైక తోఽచ్యుత వికర్షతి మా వితృప్తా
శిశ్నోఽన్యత స్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్
ఘ్రాణోఽన్యత శ్చపలదృ క్క్వచ కర్మశక్తిః
బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి"

౧౦౩. సుప్తప్రబుద్ధన్యాయము.

నిద్రించి లేచినవాఁడు.

జాతిస్మరు లైనఋషిపుంగవు లదృష్టవిశేషమువలనఁ గల్పాంతరా
నుష్ఠిత కర్మోపాసనాబలముచేఁ బొందఁబడి బ్రహ్మత్వాధికారము గలవా
రై కల్పాంతరమం దున్న వేదమునుసుప్తప్రబుద్ధన్యాయముచే మరల స్మరిం
తురు. శుక్లయజుర్వేదమంత్రభాష్యమందు, ఉవ్వటుఁ డీయర్థము నే యిట్లు
చెప్పెను.

"తథాహి; పూర్వస్మి న్కల్పే విశిష్టకర్మజనిత స్మృతిసంస్కారసంతానా
నుచ్ఛిత్తిధర్మాణః సుప్తప్రబుద్ధన్యాయేన హిరణ్యగర్భప్రభృతయః క
ల్పాదా సహవిద్యయా అభివ్యజ్యమానాః స్మర్తారో ద్రష్టారః ఋష
య ఇత్యుచ్యన్తే."

౧౦౪. యః కల్ప స్స కల్పపూర్వకః.

ఒక బ్రహ్మకల్పమునకు మఱి యొక బ్రహ్మకల్పము ముం దుండును.
ఈరీతిగా సంసార మనాది. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు గావునఁ గడచిపోయి
నకల్పమం దున్న వేదము నీకల్పమందు స్మరించి బ్రహ్మాదుల కుపదేశించును.

౧౦౫. క్షీరదగ్ధజిహ్వాన్యాయము.

వేఁడిపాలు త్రాఁగుటచేఁ గాలిన నాలుక గలవాఁడు మజ్జిగను
ముఖమారుతముచే నూఁదికొని త్రాగును. "ఎలుఁగుబంటిచే దెబ్బలు దిని
మంగలము చూచి బెదరినాఁడు" అనుసామెత దీనికి సరిగా నున్నది.

౧౦౬. పుష్కరపలాశన్యాయము.

పుష్కరపలాశ మనఁగాఁ దామరాకు. దీనికి నీళ్లతడి యంటదు.

ఈరీతిగానే యహంకార మమకార రహితుఁడైన జ్ఞానికి సాంసారికభావ ము లంటవు- "పద్మపత్ర మి వాంభసా"—

౧౦౬. ఊర్ణనాభిన్యాయము.

ఊర్ణనాభి యనఁగా సాలెపురుగు. ఇది తనలోనుండి పెద్దసూత్రములను బైకిఁదీసి పట్టలి దానిని దిరుగ మ్రింగివేయును. అయినను నిర్వికారమై యుండును. అట్లే సర్వేశ్వరుఁడుకూడ తననుండి సకలచేతనాచేతనాత్మకప్రపంచమును బైకిఁబెట్టి మరల దానిని గ్రసించి నిర్వికారుఁడై యుండు నని సాలెపురుగు నుపమాన మీశ్వరుని కీదిగువశ్రుతిలోఁజెప్పఁబడినది. "య థోర్ణనాభి స్సృజతే గృహ్ణతే చ తథా క్షరా త్సంభవతీహ విశ్వమ్"

౧౦౭. వినా మలయ మన్యత్ర చన్దనం న ప్రరోహతి.

మలయపర్వతమందుఁ దప్ప మఱియొకచోటఁ జందనవృక్షము మొలవదు. పండితుఁడు గుణజ్ఞుఁడైనగొప్పవాని నాశ్రయించి యౌన్నత్యమును బొందును గాని యల్పు నాశ్రయించుటచేత గొప్పవాఁడు కానేరఁడనువిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౦౮. ఆఖ్వన్నపిటన్యాయము.

ఆఖు=ఎలుక- అన్నపిట=అన్నపుగిన్నె.

ఎలుక యన్నపుగిన్నెను బ్రాయ్యిమీఁదినుండి క్రిందికిఁ ద్రోసివేయుటకే నేర్పు గలది గాని దానిని సరిగాఁ బెట్ట నేరదు. అట్లే దుష్టుఁడు పరకార్యమును బాడుచేయుటయే నేర్చును గాని బాగుచేయలేఁడు. ఈ యర్థమునే యీ క్రిందిశ్లోకము చెప్పుచున్నది.

"నాశయితు మేవ కుజనః పరకార్యం వేత్తి న ప్రసాధయితుమ్।
పాతయితు మేవ కుశలో హ్యాఖు రోద్ధర్తు మన్నపిటమ్"

౧౦౯. సూచీముఖీన్యాయము.

ఒక యడవిలో జమ్మిచెట్టుపై నారణ్యచటకమిథునము నివసించుచుండెను. ఒకదినమందుశీతకాలములో ముసురుపట్టి వర్షము కురియుచుండఁగా నొకకోఁతి చలిచేత గడగడ వడఁకుచు నాజమ్మిచెట్టు మొదటకు

వచ్చి కూర్చుండెను. అంతలో నాఁడుపిచ్చుక కోఁతిని జూచి "అయ్యా! నీవు మనుష్యునివలెఁ గాలుసేతులు గలవాఁడవై యుండియు నొకనివాస గృహమును నిర్మించుకొనక యిట్లు శీతబాధ నొందెదవు" అని పలికెను. వానరమామాటలాలించికోపముదెచ్చుకొని యాచెట్టు మీఁదికిఁ బోయి పాపమాపక్షిదంపతు లుండుగూడను నశింపఁజేసెను. దుష్టులకెన్నఁడు నుపదేశము చేయఁగూడ దనువిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౧౦. విక్రీతే కరిణి కి మఙ్కుశే వివాదః.

ఏనుఁగు నమ్మివేయఁగా నంకుశమం దేల వివాదము. గొప్పవిలువ గల వస్తువు పోఁగా క్షుద్రవస్తువుకొఱకుఁ బెనఁగులాడుట బుద్ధిహీనత.

౧౧౧. శృఙ్గగ్రాహికాన్యాయము.

శృఙ్గస్య గ్రహణం యస్యాం క్రియాయాం సా శృఙ్గగ్రాహికా। కొమ్ము పట్టుకొని పైకి లాగుట. గోవులమందలో "అయ్యా! నాయావేది" యని గొల్ల నడుగఁగా వాఁడు దానికొమ్ము పట్టుకొని గుంపులో నుండి పైకి లాగి యిది నీయావని కనఁబఱచును.

౧౧౨. సహైవ దశభిః పుత్త్రైర్భారం వహతి గర్దభీ.

(పదిపిల్లలు గలదియైనను గాడిద తానును మూటలుమోయుట)

ఆఁడుగాడిద పదిమందిపిల్లలతో బరువు మోయుచున్నది. పిల్లలున్నను వానివలన నుపయోగము లేనివాఁడై తా నొక్కఁడే కష్టపడు వానివిషయమై యీన్యాయము ప్రవర్తించును. ఇది తంత్రవార్తికమునుండి గ్రహింపఁబడినది.

"సహకారిత్వం చ కర్మణాం న కార్యే విద్యాయాః కిం తూత్పత్తౌ కో ఽర్థో విద్యాసహకారిణి కర్మణీ త్యయమర్థః। సత్సు కర్మసు విద్యైవ స్వకార్యే వ్యాప్రియతే। యథా సహైవ దశభిః పుత్త్రైర్భారం వహతి గర్దభీ। సత్స్వేవ దశపుత్త్రేషు సైవ భారస్య వాహి ..." ఇతి.

౧౧౩. సుభగాభిక్షుకన్యాయము.

ఒకసుందరమైనస్త్రీ, మఱియొక సన్న్యాసి-వీరుభయులుఁ దమ్ముం జంపుటకు వచ్చిన వానివలన భయపడి మార్గములో నొకనిని శరణుచొ

చ్చిరి. వాఁడు తనయావచ్ఛక్తిని వినియోగపఱిచి వారిరువురిని గొంతసేపు కాపాడెను. కాని తనకు వశము కానిసమయములో సుందరిని రక్షించి సన్న్యాసిని శత్రువునకు విడిచిపెట్టెను. ఇచ్చటరక్షకునియిచ్ఛయే కారణము.

"తథా ప్రకృతే పితవచనత్వా దుభయోః ప్రామాణ్యే పౌరుషేయత్వా న్మూలప్రమాణసాపేక్షతయా ధర్మాదౌ తదభావా దప్రామాణ్యే వాసం ప్రాప్తే పృక్తవిభాగే త్వార్కిక్షేచ్ఛైవ నియామికే త్యర్థ మాహుః"

౧౧౮. స్ఫటికలౌహిత్యన్యాయము.

ఎఱ్ఱని పుష్పవ స్ఫటికము దగ్గఱనుంచఁగా దానిమెఱుపు దీనికి సంక్రమించి స్ఫటిక మెఱ్ఱఁబడును. అట్లే యంతఃకరణసాన్నిధ్యముచే నాత్మను సుఖదుఃఖాను లెక్కును. ఈదృష్టాంతము వేదాంతశాస్త్రమందుఁ దఱచుగా నుదాహరింపఁబడును.

పరమార్థసారములోని ౧౩-౭౧ శ్లోకములను జూడుఁడు-

"నానావిధవస్తూనాం వర్ణాన్ ధత్తే య థామలః స్ఫటికః।
తద్వదుపాధే గుణభావితస్య భావం విభు ర్ధత్తే"

౧౧౯. ఆదితోఽస్మిః వణిజః ప్రతిదినం పత్రలిఖిత శ్వ స్తనదినభణనన్యాయః.

సొమ్మిచ్చుట కిష్టము లేనికోమటి రేపిచ్చెద నని పత్రము వ్రాయుట చెప్పుట- ఈన్యాయము మల్లిషేణుఁడు వ్రాసిన స్యాద్వాదమంజరి ౧౦౧ వ పుటలో నున్నది.

"సౌగతాః కి లేత్థం ప్రమాణయన్తి సర్వం సత్ క్షణికం యతః సర్వం తావ ద్ఘటాదికం వస్తు ముద్గరసన్నిధౌ నాశం గచ్ఛ ద్దృశ్యతే— తత్ర యేన స్వరూపేణ అన్త్యావస్థాయాం ఘటాదికం వినశ్యతి తచ్చేత త్స్వరూప ము త్పన్నమాత్రస్య విద్యతే—తదానీం ఉత్పాదానంతరమేవ తేన నష్టవ్య మితి వ్యక్త మస్య క్షణికత్వం అథేన్నశ ఏవ స్వభావః తస్య హేతుతో జాతో య త్కి యంత మపి కాలం స్థిత్వా వినశ్యతి—ఏవం తర్హి ముద్గరాదిసన్నిధానేపి ఏష ఏవ తస్య స్వభావ ఇతి పునర ప్యనేన తావంతం కాలం స్థాతవ్య మితి నైవం

వినశ్యే దితి సోయ మూదితోస్యః వణిజః ప్రతిదినం పత్రలిఖిత శ్వస్తన దినభణనన్యాయః"

౧౧౬. అధికరణసిద్ధాన్తన్యాయము.

ఒకసిద్ధాంతమును దెలియఁజేయు మఱియొకసిద్ధాంతము-తార్కిక రాక్షసియను గ్రంథములో ౧౧౯-౧౨౬ పుటలలో నీన్యాయమున్నది.

"యుగపత్ జ్ఞానానుత్పత్తిః మనసో లిఙ్గ మితి—ఏవం చ అణుత్వమై వ మనసః సిద్ధిః అన్యథా యుగప దనేకేంద్రియాధిష్ఠానాత్ యుగపద్ జ్ఞానోదయసంగాత్"

ఇందుపైని మల్లినాథుఁ డిట్లు వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాఁడు. "ఏవం చేతి"—జగత్కర్తుః సర్వజ్ఞత్వాదివత్ మనసోఽణుత్వ మధికరణసిద్ధాన్తన్యాయాత్ ధర్మిగ్రాహకాదేవ సిద్ధ మిత్యర్థః"

౧౧౭. అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ
అధీతేపి మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ.

మహాభాష్యము చదువకుండఁ బదమంజరి చదివిన నుపయోగము లేదు. మహాభాష్యము చదివినపిదపఁ బదమంజరితో నవసరము లేదు.

ఈన్యాయము గణపతిభక్తులు గణపతిని బూజించిన యెడలఁ గలుగు నని చెప్పుచు రన్న విషయము నుదాహరించుటకు రఘునాథుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

"అతః శ్రేయస్కామైః సర్వై రపి సఏ వారాధ్యః తత్పూజాం వినా అన్యపూజాయాః వైయర్థ్య స్మరణేన ఫలజనకత్వాయోగాత్ అవశ్యాపేక్షితా నపేక్షితయో రపేక్షితం స్మరణీయ మితి న్యాయేన కృతాకృత ప్రసంగీ యో విధిః స నిత్య ఇతి న్యాయేన చ తదారాధనస్య ఆవశ్యకత్వాత్ కృతేచ తస్మిన్ "విద్యార్థీ లభతే విద్యాం ధనార్థీ లభతే ధనం। పుత్రార్థీ లభతే పుత్రాన్ మోక్షార్థీ పరమం పద" మిత్యాది వచనేభ్యః సర్వేష్టలాభసంభవేన అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ అధీతేపి మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ.

౧. జయభద్రరగడ.

ద్విరదగతి రెట్టింప వెలయు జయభద్ర మగు
విజయకేతన లసద్విఖ్యాత వరమూర్తి
శరశారదాశేషశయశశయదరసూన
శరశత్రుహాయసిత చ్ఛరద భాసురకీర్తి. ౧౩౬

౬ మధురగతిరగడ.

కరువలిపట్టిని గవి యీరగడను
వరమతితో మత వైఖరిఁ బొగడను
గరియతి నలభసగగములసంతతి
హరిగతిలో నగ మగును మధురగతి. ౧౩౭

౭. హరిగతిరగడ.

చుక్కలు మొలపూసలుగాఁ బెరిఁగిన
సురగిరిసమధృతి దీనావనమతిఁ
జక్కగ హనుమంతుని నతిశాంతుని
సన్నుతిసేసెద నే నేర్చినగతి
జగణము చొరని చతుర్లఘుగణములు
చరణాం బెచ్చిదిగా నృపలఘు మతిఁ
దగులగ నమరించుక సుకవీశ్వర
తతి యానని మెచ్చఁగ నిటు హరిగతి. ౧౩౮

౮. హరిణగతిరగడ.

విమగళాత్మజ వినుము ముదమున
వృషభగతి నగ మిడిన పదమున
విరతి గిరులను వెలయ నుంచఁగ
హరిణగతి యగు నార్యు లెంచఁగ. ౧౩౯

౯. వృషభగతిరగడ.

శ్రీమదుజ్జ్వలకీర్తిమంతుని శ్రీహనూమంతుని భజించెద
రామభక్తవనీవసంతుని రమ్యశాంతనిశాంతు నెంచెద

ననుచు గగభసనలలునాలుగు నర్తుతో నొకటొకటి గూడుక
వినఁ జతుర్దశలఘుయుతులను వృషభగతి యనఁదగును వేడుక. ౧౪౦

—౯ యక్షగానలక్షణము ౯—

సీ. వృషభగతి త్రిపుట రేకంప్రియుగ మగుఁ
దుద నేడులఘువులు తొలఁగఁజేయ
జంపె రేకునకు లక్షణము ద్విరదగతి
యగుఁ గొన నొకలఘు వందు మాన
రచ్చరేకగును దురగవల్గనముగతి
మఱి యేకతాళి యగా మధురగతిని
అటతాళమున మాత్ర లంఘ్రి కిర్వదినాల్గు
నాల్గిట విరతి పద్యాలుగింట
నిలుచు నర్ధంపు నర్ధచంద్రికలు దీన
యక్షగానాదికృతులలో నార్య లిడిన
రగడభేదంబు లివి యగాను రమ్యచర్య
యవితనిజదాససముదాయ యాంజనేయ. ౧౪౧

—౯ ఉదాహరణలక్షణము ౯—

సీ. సప్తవిభక్తులు సంబోధనంబునఁ
గలుగు నెన్మిదివిభక్తులఁ గ్రమమునఁ
బఱిపేరితోఁ గూడఁ బద్య మొక్కొకటి
రచియించి రగడమార్గముల బాడఁ
గళికకు నెనిమిది దళములు రాఁ జెప్పి
తత్పదార్ధమున నుత్కళికఁ జెప్పి
యదియు నేకసమాస మై యేడుదళముల
కొన విభక్త్యర్థంబు గనఁగఁ జేసి
దాని కెనగాఁగ నెన్మిదౌదళము గూర్చి
పద్య మొక్కటి సార్వవిభక్తికముగ
నందుఁ దుదఁ గూర్ప నది యుదాహరణ మగును
ధీర యోయాంజనేయ సుధీవిధేయ. ౧౪౨

సీ. అన్నియుత్కళికల నటువిభక్త్యాభాన
రాఁ జేసి చెప్పిన రహిఁ వహించుఁ
గా దేని షష్ఠి నుత్కళిక నేనిఁ జతుర్థి
నేని రాఁ జెప్పిన నెసఁగియుండుఁ
బ్రథమ వీరావళి ప్రబలద్వితీయఁ గీ
ర్తిమతి రా సుభగ తృతీయ నలర
మఱి చతుర్థికి భోగమాలిని యును బంచ
మికిఁ గళావతియు షష్ఠికిని గాంతి
మఱియు సప్తమికిఁ గమలయును సంబోధ
నమునకు జయవతియు నమరఁ గూర్చ
ఫల ముదాహరణవిభక్త్యధిదేవతల్
కరుణ నిడుదు రయ్య కపికులాఢ్య ! ౧౪౩

— ఉదాహరణము —

ప్రథమావిభక్తిలో:—

ఉ. శ్రీహనుమన్మహాకపివరేణ్యుఁడు పుణ్యుఁ డగణ్యసద్గుణ
వ్యూహమనోజ్ఞభూషుఁడు, సమున్నతవాలధిజాతవాతసం
దోహనివారితాసురఘనుండు ఘనుండు యశోధనుండు తే
జోహిమదీప్తి రాఘవభటాగ్రణి ప్రోచును మమ్ము సత్కృపన్. ౧

వృషభగతికళిక:—

మఱియు దశరథరాజనందనమంజుపాదసరోజభృంగము
కలుకుటసురులనియెడు మదగజఘటలఁ బొరిగొను కొదమసింగము
బలిమి గరుడనితోడ నేరెడుఁ బంటికై పెనఁగిన యుదారుఁడు
చెలఁగి యక్షునిఁబట్టి చట్టలు చీరి వైచిన సమరశూరుఁడు
దాసులకు ముంగొంగుఁబసిఁడివిధమున వెలసిన యార్తబంధుఁడు
వాసవాదిసమస్తనిర్జర వర్ణితామితసుగుణసింధుఁడు
ఎగిరి జలనిధిదాఁటి లంకిణి నేపుమాపిన విక్రమోగ్రుఁడు
పగడములజిగిఁ దెగడుమొగమునఁ బరఁగుచుండెడు శుభసమగ్రుఁడు.

ఉత్తరళిక:—

ఎదురు నసురులఁ గడఁ జలంబునఁ
జదియఁగొట్టి భుజాబలంబునఁ
బెఱికి మందులగట్టు గొబ్బున
మొఱసి తఱితోఁ దెచ్చి యుబ్బునఁ
గడిమి నని దశకంఠుఁ జేసినఁ
బడినలక్ష్మణు బ్రదుకఁజేసిన
వీరవానరసార్వభౌముఁడు
ధీరకైరవపూర్ణసోముఁడు. 3

౨ ద్వితీయావిభక్తిలో:—

ఉ. మానును రోగము ల్వెతలు మానును లేములు మాను మీఁకు నో
మానవులార యూరక భ్రమం గొననేటికి నన్యదేవతా
ధీనులు గాక యెప్డు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్వుఁడీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని స్మదిక్. ౧

ద్విరదగతికళిక:—

మఱియు భీమాకారమకరిఁ గొట్టినవాని
మెఱసి రణమునఁ బెనఁగి నిన్నుముట్టినవానిఁ
బేరుకలరక్కసుల పీఁచ మడఁచినవాని
వారాశి మున్మాఱు వడిని గడచినవాని
బ్రహ్మాస్త్రబంధంబుఁ బాయఁ ద్రెంచినవాని
బ్రహ్మపట్టంబునకు భావ మంచినవాని
నిల భాగవతులందు నెన్నఁ జాలినవాని
గలితధృతి వేలుపులగట్టుఁ బోలినవాని. ౨

ఉత్తరళిక:—

౧ భీమగతిఁ బాతాళ
౨ హోమ మొనరుచు వేళ
3 ముబ్బదిరుగుడు జేని
౪ యుబ్బు చెదరఁగఁ బూని
౫ సంచలించుచు బొబ్బ
౬ రించఁగా నొకదెబ్బ
౭ వేసి యార్చినవాని
౮ వాసిఁ బేర్చినవాని. 3

తృతీయావిభక్తిలో:—

చ. భవహర మౌను బుట్టువును బావన మౌను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకుఱు నట్టియాజిసం
భవహితదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత నభీప్సితార్థముల్. ౧

తురగవల్గనకళిక:—

మఱియు సురసమాయ గెలిచి మహిమ మెఱయు యోగిచేతఁ
బెఱికి రావణునివనంబు పెంపుచెఱచు వేగిచేత
గట్టిగాఁగఁ బసిఁడిముంజిఁ గట్టుకొన్న వటునిచేతఁ
జట్టుఱాతి నాతిఁజేయఁ జాలినతని భటునిచేత
రవిజుఁ దెచ్చి పంపయొద్ద రాముఁ గూర్చు ఘనునిచేతఁ
జవుటికడలి దాఁటినట్టి జవవిశాలధనునిచేత
మఱవ కెపుడు దాసజనుల మనుచు మునివిధేయుచేత
నెఱుక మెఱసి వరము లిచ్చి యెసఁగు నాంజనేయుచేత. ౨

ఉత్కళిక:—

౧ మొదలిచదువుజాగిలములు
౨ పొదలి సోఁకుబంటుగములు
౩ కొలిచిరాఁగ సలుగు నేసి
౪ నిలిచి మింము చెంము డాసి
౫ పోరిలోన గెలువఁ జాలు
౬ వీరుఁ డైనవాని డాలు
౭ నందునున్న వేల్పుచేత
౮ మందరాగకల్పుచేత. ౩

చతుర్థీవిభక్తిలో:—

ఉ. చాటుమహాప్రబంధముల జాడల లక్షణవేత్త లౌనన్
సూటిగ విన్నవీనులకు సొంపుగ నే నిటు కావ్యము ల్మహా
నాటకముఖ్యకావ్యము లొనర్చినయట్టి మనీషికై మహీ
జాటకులాబ్జభాస్కరునికై హనుమత్ప్రభుకై యొనర్చెదన్. ౧

హరిగతికళిక:—

మఱియును బంగరుజందెము ముంజికమండలుదండముగలపుణ్యునకై
మెఱయఁగ సుగ్రీవాంగదు లౌనన మెలఁగెడు కపిలోకవరేణ్యునకై
తొలువేలుపుఁదపసినొకపిడికిటఁ దునియఁగఁ బొడిచినబలుమల్లునకై

వెలసిన పెనురాకాసిమొకమ్ముల వేఁటాడెడు భీకరభిల్లునకై
రహిఁగలసద్గుణమహిమను బాలుపగు రామాయణహారోజ్జ్వలమణికై
మహిదుహితృమనోవల్లభ దాససమంచితధీవరకైరవఘృణికై
బళిరాయన బలుతాయి కరంగఁగఁ బాడినగానకళాలోలునకై
సలలితసుకృతఫలంబున కేసరిసతి గాంచిన ముద్దులబాలునకై. ౨

ఉత్కళిక:—

వేసర కిర్వదిచేతుల నలకై
లాసము నెత్తిన బలుదౌరపురికై
వనిలసఖుం డాహుతిగాఁ గొని కై
కొనఁగాఁ జేసి ప్రతాపమహాకై
రవరిపు నెనఁగించుచు మాయాకై
తవబలు లగుదనుజుల మదయుతకై
టభనిభులను దనిమిన శూరునకై
శుభములు నతులకు నిడుధీరునకై. 3

పంచమీవిభక్తిలో:—

ఉ. ఏయెడనైన నైష్ణవజనేతరులన్ భజియింపఁబోక మీ
రాయతబుద్ధు లౌమనుజులార భజించినమాత్ర గొబ్బున
న్నాయనిలాత్మసూనువలనన్ రఘువంశజరామధారుణీ
నాయకకార్యకర్తవలనన్ విడఁజాలును గర్మబంధముల్. ౧

ద్విరదగతికళిక:—

మఱియుసూర్యకుమారమంత్రికుంజరువలన
వఱలునతజనవారవజ్రపంజరువలన
సవినయస్థితిఁ బొల్చు సత్యసంధునివలన
భవదోషపటుతిమిరపద్మబంధునివలన
విజితేంద్రియత్వమున వెలయుజయధనివలన
నజముఖ్యసురవినుతహారిగుణఖనివలన
భీమాజిశ్లాఘ్యకబిరుదోద్ధురునివలనఁ
దామసాకృతిదైత్యతతిభీకరునివలన. ౨

ఉత్తరళిక:—

౧ రాముతల్లిఘుప్రసాద
౨ మోమితీసుకమోద
౩ గతిఁజెందగానిందు
౪ మతిడెబ్బదియురెండు
౫ వెల్వలకు నేమించి
౬ తెల్విమీఱఁగఁబంచి
౭ యొసఁగుమాన్యునివలన
౮ నెసగుధన్యునివలన.

షష్ఠీవిభక్తిలో:—

ఉ. దొంతులుగా మహాగిరులు తోరముగల్గినతోఁకచుట్టు పై
వింతవహింపఁ జేర్చి వినువీదిని నుబ్బుగ గొబ్బుగొబ్బునం
బంతముమీఱఁ గట్టకును బల్లఱుఁ దెచ్చినయట్టి యానభ
స్వంతునిపట్టికిం బ్లవగచంద్రున కెవ్వరు సాటి లావునన్. ౧

తురగవల్గనకళిక:—ఛేకానుప్రాసము.

మఱియు బెరయు రామనామమానవేనసేవకునకుఁ
దఱచుమెఱచు నక్షవృక్షదారుణోరుపావకునకుఁ
జెలువు నలువు గలిగిమెలఁగు క్షిప్రతాప్రభంజనునకుఁ
జలము బలము నెన్నఁగన్న సాధుయూథరంజనులకు
ధీరశూరపాళిపాలిదేవతావనీజమునకు
భూరివారిజాప్తదీప్తిఁ బొల్చునిల్చు తేజమునకుఁ
గేల మేలిఫలము లలము కీశభేశభూషణునకుఁ
జాల వాల మూఁచి చాఁచు శత్రుగోత్రభీషణునకు. ౨

ఉత్తరళిక:—

౧ రాముచే మెఱుంగెసంగ
౨ భూమమ్మై మెలంగు నుంగ
౩ రమిడి చిముడు సీతచేత
౪ మమర సమరరీతి చేతఁ
౫ గినుకఁ జెనకి చుట్టిపట్టి
౬ దనుజతనుజుఁ గొట్టినట్టి
౭ దళితలలితవనకులునకు
౮ గిళితకలితదినకరునకు.

సప్తమీవిభక్తిలో:—

శా. నందిగ్రామపురంబునన్ భరతుఁ డుండన్ ముందుగా వచ్చి యా
మందేహారికులాబ్ధిచంద్రునకు రామక్షేమవృత్తాంతముల్

విందుల్ సేసిన పుణ్యునందు దితిభూవిధ్వంసియందుర్వ సుధీ
బృందారాధితపాదునందు నిలిచెన్ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్. ౯

హంసగతికళిక:*—

మఱియు నుతికెక్కు శ్రీమంతునందు
జరపక వరంబు లిడు శాంతునందు
భావ సేవితరామభద్రునందు
రావణముఖాసహ్యరౌద్రునందు
ప్రకటితాచారసంపన్నునందు
సకలహితసాధు ప్రసన్నునందు
స్వామిహితకార్యనిర్వాహునందు
సామాదినయసముత్సాహునందు. ౨

ఉత్కళిక:—

౧ పవనవేగంబు	౫ చాయవిస్ఫూర్తి
౨ వివిధయోగంబు	౬ భూరిసత్కీర్తి
౩ ప్రచురశౌర్యంబు	౭ గలసుకృతియందు
౪ నచలధైర్యంబు	౮ వెలయువ్రతియందు.

సంబోధనవిభక్తిలో:—

ఉ. భీమమహోరులం గెలిచెఁ బెద్దటికం బొనరింపు మను శ్రీ
రాముఁడు మెచ్చి యిచ్చిన విరాజితబంధురతారహార మా
భూమిజ దెచ్చి కంఠమునఁ బూన్చినఁ జెల్వు వహించు నాఁటి నీ
శ్రీమహితాకృతిం దలఁతుఁ జిత్తమునం బవమాననందనా. ౧

ద్విరదగతికళి:—

మఱియు ఛాయాగ్రాహిమద మడంచినవీర
నెఱయఁ బరమధ్యాననిష్ఠాసమాచార
భావివేళాబ్రహ్మపట్టోచితాకార
గ్రావసమధృతి గల్గు గంధవాహకుమార

* ఈ హంసగతిని గవి తన గ్రంథములో నీయలేదు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు — ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు; పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు—ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, యం. ఏ., ,,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాసుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అళక్కి వేంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిల్లారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—ప్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠ మైనది. సంస్కృతపదములకు, దెనుగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొనవక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు వనేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్టుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్ర థ మ భా గ ము.

తంజాపూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము! ఈభూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధుర మైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుందురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు. వెల రు. 0 8-0

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works, Cocanada.